

DR. MEZNERICH JENŐ:

BUNYEVÁCOK

(Tanulmány)

Kiadta a Magyar Nemzeti Szövetség támogatásával a szerző

BUDAPEST 1938.

Előszó.

Pár év előtt ugyancsak *Bunyevacok* cím alatt egy rövid, — 12 oldalas — röpiratot bocsátottam ki, melyben a Bácskában élő *bunyevacok* származásának eddig meglehetősen elhanyagolt kérdésével foglalkoztam.

A kis röpiratnak viszonylag nagy — erkölcsi — sikere lett. Csaknem minden napilap foglalkozott vele és a hírlapi ismertetések következtében olyan nagymérvű érdeklődés nyilvánult meg a *Bunyevacok* iránt, hogy még Lengyelországból is' kaptam megrendelést a füzetre.

Azonban anyagiak miatt a röpirat tartalmát kénytelen voltam annyira rövidre szabni, hogy az csak ötletszerűen kiválogatott részleteket közöl a általam összegyűjtött anyagból, illetőleg ismereti az ezekből leszűrt következtetéseimet.

Azóta a volt magyar kisebbségek ügye a nemzetközi problémák első vonalába került és azt hiszem, hogy hasznos munkát végzek a magyar revíziós törekvések érdekében, ha a *bunyevacok*-nak, ennek a magyarsághoz mindig hű népfajnak megismeréséhez és értékeléséhez igyekszem hozzásegíteni a közvéleményt. Ezért ezen újabb, — ugyancsak *Bunyevacok* cím alatt kibocsátott, de a régebbi röpirattal össze nem tévesztendő — tanulmányomban kutatásaim teljes anyagát feldolgoztam s szeretném, ha az legalább egy téglát szolgáltatna a revízió épületéhez.

Budapest, 1938. április 10.

A szerző.

A trianoni békediktátum elvette Magyarországtól a Bácska legnagyobb részét is. A megye hajdani 8834 négyzetkilométernyi területéből 7287 jutott Jugoszláviának, azaz az új Délszláv államnak. Ezen az elcsatolt területen vannak azok a vidékek is, melyeken legnagyobb zárt tömegben élnek az ú. n. b u n y e v á c o k, Bajmok, Zomfoor és a nagy bunyevác metropolis, Szabadka.

Nem akarom az olvasót sem száraz statisztikai adatok felsorolásával untatni, sem a trianoni szerződésnek szándékos és tudatlanságot eláruló igazságtalanságait felsorolni, csak annak felemlítésére szorítkozom e helyen, hogy a bácskai bunyevácok állítólagost szláv voltuk és számuk súlyával egyik okát képezték a Bácska igazságtalan elcsatolásának. Érdeemes és szükséges tehát, hogy egy kissé mélyebben nézzünk ebbe a kérdésbe is.

Mert kik is tulajdonképpen ezek a bunyevácok? Eddig nem igen foglalkozott ezzel a problémával úgyszólván senki, hiszen nem is igen volt reá szükség. A sok viharon átment és több ízben telepítésre: szorult magyar állam nemzetiségei között ők voltak a legbékésebb, leghűségesebb és legszorgalmasabb elem, melynek csaknem kivétel nélkül minden egyes tagja beszélt magyarul, műveltségét magyar iskolákban szerette s ezért a műveltségért, valamint a hatalmas magyar állam által nyújtott biztonságért és ennek keretében élvezett anyagi jóléért tántoríthatatlan és páratlan államhűséggel támogatta a mindenkori magyar kormányokat.

Írók, ha foglalkoztak is a bunyevácokkal, megelégedtek azzal, hogy sajtóságos szokásaikat, nyugodt gondolkodásmódjukat, eredeti világszemléletüket vetették papírra. Ezeknek az írásoknak nyomán ma is úgy él mindnyájunk emlékezetében a „jó öreg Bácska“, mint az anyagi jólét, az utolérhetetlen vendégszeretet és a jóízű, soha véget nem érő mulatozások hazája, ajjól talán soha sem volt gondjuk az embereknek. Az újvidéki szerb *Matica* írt ugyan ki 1886-ban pályázatot a bunyevácok eredetének kiderítésére, azonban ez a pályázat eredménytelen maradt.

Így azután meglehetősen egyhangúlag az a vélemény alakult ki az érdekeltek és az érdeklődők körében, hogy a bunyevácok, — tekintettel arra, hogy a szerbekkel és horvátokkal csaknem teljesen megegyező anyanyelvet beszélnek —, nem is lehetnek mások, mint

délszláv népfaj, mely testvére a horvátnak és szerbnek. Ennek ugyan ellentmondott az a körülmény, hogy a bunyevácok mindenkor, — így 1848-ban is, — jó és hűséges magyar állampolgárok voltak, amit a sokkal kisebbszámú, de izgága szerbekről nem igen lehet mondani, azonkívül a bunyevácok mindenkor bizonyos ellen-szenvvel és lenézéssel kezelték a szerbeket. Mint Iványi István *Szabadka története* c. munkájának II. kötet 580. oldalán finoman megjegyzi: „A bunyevácok mindig jó magyar állampolgárok voltak, akik a közös nyelv dacára sem etreztek soha különös vonzalmat a szerbek iránt.“

De hát nézzünk kissé a mélyére ennek a kérdésnek.

Bizonyos, hogy úgy a görögkeleti szerbek, mint a római katolikus bunyevácok, vagyis helyesebben *dalmaták*, — amint ők magukat nevezik, — a török megszállás alatt lássam, de állandóan szivárogtak be nemcsak a Bácskába, hanem Csanád, Csongrád és Arad megyékbe is.

Szerbeket már Mátyás király (1458—1490) is telepített a Szerémségbe, ahonnan azok Mohács után tovább vándoroltak a törökök által meghódított területekre. Ugyanis a magyarok ezeken a területeken nem tudták szenvedni a törökök zaklatásait és kegyetlen adóit s lassankint megszökdöstek ősi telepeikről. Feljebb húzódtak a Bácskából is Halas, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza felé. A törökök így munkaerő nélkül maradván, becsalogatták a jóltermő vidékre a szerbeket, akik már jobban szokva voltak: az idegen járomhoz. (Szláv szó jelentése = szolga).

Iványi István Szabadka város történetének tudós megírója, ebből a korból felfedezett egy 1572. évbéli kamarai összeírást, mely szerint a szabadkai környéki Kelebia, Tompa, Ludas, stb. pusztákon is laktak már ekkor szerbek. Ezek a szerbek tekerték ki az addigi tiszta magyar Sebesegyház, Veresegyház, Pálegyház, Szeghegy, Péterréve községek neveit Sebesityre, Verusityra, Palicsra, Szikityre és Petrovoszelora, valamint az eddigi Czobor-Szent-Mihály elnevezését is Zomborra. Ebben az időtájban, — 1649-ben egy hivatalos irat már Zentán is említ rácokat, 1657-ben pedig Tompa és Mérges rác falvokról szól egy feljegyzés.

Mint említettem, ez a rácokra, vagyis szerbekre vonatkozik. Azonbann biztos adatok vannak arra is, hogy a rácokkal csaknem teljesen egyidőben, illetőleg azokat inkább megelőzve, *dalmaták* is klötöztek be, mégpedig nagyobb számmal.

Itt meg kell jegyezni, hogy nemcsak a bunyevácok nevezték magukat mindenkor *dalmatáknak*, de az egykorú kútfők is csaknem kivétel nélkül ezen a néven említik meg őket.

Egy 1776. június 29-én kelt bácsvármegyei hivatalos irat, mely Szabadka város levéltárában (II. csom. 27. sz.) található, arról tesz említést, hogy Szabadka város területén a török hódoltság vége

felé nemcsak rácok, hanem katolikus dalmaták, bunyevácok is laktak. A szerbek lehetnek kisebb számmal, mert ezen írás szerint a rácok csak a Velgyeva nevű szabadkai rác temető környékén laktak. Hogy mennyire vitás volt, hogy melyik nép jött be előbb erre a területre, azt legjobban bizonyítja az a körülmény, miszerint 1775-ben a szabadkai rácok és bunyevácok viszályba is keveredtek efelett. Ugyanis egy 1775-ben kelt folyamodványban a rácok azt igyekeztek bizonyítani, hogy ők már 1668-ban telepedtek le Szabadkán. A vitát a két nép között ma még nehezebb volna eldönteni, mint annak idején. Bizonyos, hogy a tömeges betelepülést mindkét népfajnál megelőzte, mégpedig sok évtizeddel, a lassú beszivárgás. Tömeges rác betelepülést csak a török hódoltság után, 1694-ben rendelt el a bécsi kancellária, amikor is a szerb Csernovics Arzén népét juttatták új hazához Bácskában, Csanádban és Csongrádban.

A bunyevácok is eleinte családonként jöttek és főleg Kunbaja, Ludas, Bajmok, Tavankút szabadkai pusztákon telepedtek le, ahol a feljegyzések szerint főképen kezdetleges állattenyésztéssel foglalkoztak. Arra is vannak adagok, hogy Tompa és Öttömös pusztákat szintén bunyevácok bérelték ki a törököktől.

Iványi felemlíti (Szabadka tört. I. 79.), hogy adatokat talált, melyek szerint Bajmokon 1660-ban egy Kopunovics Miklós nevű egyén születését anyakönyvezték, aki juhász lett, valamint, hogy egy Guganovich Jeromos nevű barát 1693 körül több évig lakott a szabadkai Szt. Ferenc-rendi zárdában. Ez a Guganovich Jeromos barát Ludason született, — Szabadka mellett —, s ezért Ludasi Jeromosnak is hívták.

Miksa választófejedelem, a törökök elleni felszabadító hadjárat vezére 1687. július 9-én a Sizar melletti (Martonos körüli, ma már ismeretlen hely) katonai táborból katolikus rácokat is ajánl letelepítés végett a cs. és k. haditanács kegyébe, hogy azoknak három palánkot engedjen építeni és lakni, Szegeden, Szabadkán és Baján. Ennek a levélnek — sajnos — csak az iktatószáma és annak feljegyzései találhatóak ma már fel a bécsi Hofkriegsrat levéltárában (1687. Protoc. exped. folio 570. IX. Nr. 22.) és Iványi ásta ki (Szabadka tört. I. 87.). Iványi szerint (ugyanott) ezt a levelet személyesen vitték fel Bécsbe Vidákovics György (Juro) és egy Markovics nevű bunyevác társa. Ebben a kérvényben 5000 török területről átvitt lélek számára kértek letelepedés céljából helyet. Maga a jegyzőkönyv, melyet Iványi közöl, a következőképpen szól:

„Markovics und Juro Vidákovics bitten um einige devasitierte Castellen und Territoria für 5000 aus der Türkéi herübergegangenen Raetzen, damit sie unterkommen und sich ernähren mögen. Versprechen dagegen jederzeit unter dem Kommando eines Deutschen Generals oder Offiziers wider den Erbfeind die Waffen zu führen.“ (Hofkriegsrat 1687. protoc. exp. folio 573. IX. Nr. 43.). Az egykorú feljegyzések szerint (ugyanott) Caraffa a jegyzőkönyvre kedvező véleményt adott, azonban ez már nincs meg.

Eszerint bizonyos, hogy az első tömeges betelepülése a bunyevácoknak 1687. őszén történt. (Iványi I. 89.)

A bunyevácok tömeges betelepülésére nézve további igen értékes feljegyzéseket közöl Iványi (I. 90—91.), melyeket Gyöngyösön, a ferencrendiek főklasztromának irattárában fedezett fel s melyek minden kétséget kizárólag egykorúak.

Eszerint a bunyevácok Boszniából és nagyobb részt a szomszédos Dalmáciából indultak útnak mai hazájuk felé, éspedig 18 ferencrendi szerzetes vezetése alatt. Szabadkára érkezve, a várban telepedtek le, egy részük pedig tovább ment Szegedre. A barátok, — akik maguk is bunyevácok voltak, — ezután visszatértek Boszniába, illetőleg Dalmáciába, ott maradt testvéreikhez. Csupán egy Sársevics Angelus nevű barát maradt közülök vissza még egy ideig ronkoni körében, de azután, — még ugyanazon évben, — ő is visszatért Boszniába.

Ezeknek a derék ferencrendi szerzeteseknek szerepe a mélységesen vallásos katolikus bunyevácok sorsának irányításában nem tekinthető véletlen epizódnak. A ferencrendi barátok a bunyevácok körében mindenkor osztatlan és rajongásig menő szeretetet élveztek és élveznek a, mai napig is. Különösen kiemelendő, hogy ezek a szerzetesek és nem politikai, vagy katonai személyek, irányították ebben az időben a bunyevácoknak nemcsak a vallásos és szellemi életét, de azok törődtek anyagi boldogulásuknak, — a dúsan termő Bácskában való letelepítésüknek, — feladatával is.

Az eltávozott, — Boszniába és Dalmáciába visszatért, — ferencrendi barátok nyilvánvalóan azért hagyták itt mindannyian a Szabadkára telepített csoportot, mert annak lelki gondozását biztosítva látták. Ugyanis a már fentebb említett módon, a török hódoltság vége felé apránként beszivárgott és a csoport által már itt talált bunyevátság ebbem az időben már rendelkezett ezen a, vidéken saját soraiból kikerült ferencrendi szerzetesekkel. Ezek Szegedről kerültek Szabadkára. Sorukban volt a már említett Guganovics Jeromos (=Ludasi Jeromos) barát is. Neve mint keresztelő lelkészé, több helyen fel van jegyezve az 1687-ből fennmaradt keresztelő anyakönyvben, mely a szabadkai főplébánia (Szt. Teréz) templomban található. Őmellette még igen sokat szerepel keresztelő papként ugyanezen anyakönyvben egy Páter Bartholomaeus nevű ferencrendű szerzetes is, aki Benyovich Bertalannal azonos, (Iványi I. 91).

A fentiekből kétségtelen, hogy a bunyevácok a Bácska területeére Boszniából és Dalmáciából jöttek. Úgy az 1687 év őszén nagyobb tömegben, mint az előzőleg kisebb csoportokban, — esaládonként, — betelepített bunyevácokat a soraikból kikerült ferencrendi szerzetesek minden feljegyzésükben — kivétel nélkül — d a l m á t á k n a k nevezik. Hogy ekkor még ez a dalmát származás teljesen a köztudatban volt, azt egy írásbeli világi emlék is igazolja. Fennmaradt

ugyanis 1700. december 1-ről kelezve egy katonai összeírási minta, melyen példaként Szuchieh Lukács bunyevác származású várkapitány (mint ilyen első Szabadkán) személyi adatai szerepelnek. Ezen adatokból megtudjuk, hogy a vitéz kapitány Albanában Boszniában született, ahol apja is katona volt, ő maga most 52 éves, nős, szolgált Boszniában mint portyázó (Parteigaenger) 10 évig, jelenleg pedig 12 év óta Szabadkán mint kapitány teljesít szolgálatot. (Hofkriegsrat 1701. júl. Nr. 226. exp. — Iványi I. 101.).

Ezzel szemben a szerzetesek soha sem emlékeznek meg a schizmatikus rácokról, azaz a szerbekről, akik — különösen Csemovics Arzén rácai — 1690-ben költöztek be Szerbiából s akik a bunyevácokkal szemben annyira békétlen, izgága népség volt, hogy a bécsi kormány nagyobb bajok elkerülése végett kénytelen volt őket az alsó Duna-Tisza közére áttelepíteni. (Iványi I. 104.). A görögkeleti rácok zöme itt is maradt végleg, miután a karlócai béke 1699. január 26-án egész Bácskát Magyarországhoz csatolta, vissza.

De szembeállítja a két nép eltérő természetét az Aradon 1700. november 4-én ülésezett határőrvidéket szervező bizottság is, melynek tagjai a jegyzőkönyv szerint Benkovics Ágost nagyváradai püspök, Thavonet Albert Lajos (az udvari kamara részéről), gr. Lemberg (a haditanács részéről), Barkóczi Ferenc és Károlyi Sándor voltak. Ez a bizottság dicsérettel emlékezik meg a *d a l m a t á k* ról, akik a római katolikus vallást követik és veszély idején sokkal inkább megbízhatók, mint a görögkeleti vallású rácok. (Szabadka város levéltára, okmánytár 11 sz., — Iványi I. 109.).

A bunyevác-dalmaták és. rácok közti ellentétet bizonyítja az is, hogy a, határőr vidéki szervezetet Szabadkán 1743-ban éppen a bunyevácok utánjárására szüntették meg, akik ezáltal akartak az őket számbeli fölényük folytán megillető polgári szervezethez jutni a határőrvidéki alakulatokban agresszív szerepet vivő szerbekkel szemben. Ez sikerült is nekik és emiatt a szerbek olyan gyűlöletre lobbantak a bunyevácok iránt, hogy tekintélyes részük ismét elköltözött a városból. Ez a harag annyiban is indokolt volt, mert a római katolikus dalmaták általi kieszközölt királyi privilégium Szabadkát *k i z á r ó l a g* a római katolikusoknak adta át és abban csakis római katolikus bírót és magisztrátust lehetett választani. Mar pedig a rácok inkább voltak hajlandók kiköltözni, mintsem a bunyevác bíró hatósága alatt rendes polgári életet élni. (Iványi II. 577.).

A fentiekkel eléggé bizonyítva van, hogy a katolikus vallású bunyevác *d a l m a t á k*, valamint a görögkeleti vallású szerbek, azaz rácok, nem azonos nép. Egyik a másiktól időben és térben függetlenül szivárgott be, majd telepített nagyobb tömegben Magyarország területére. Származási helyük is más. A rácok Szerbiából jöttek, a bunyevác-dalmaták pedig Boszniából és Dalmáciából. Azt is megállapíthatjuk, hogy e két nép, dacára hasonló nyelvüknek, új hazájukban is idegenek maradtak egymással szemben, sőt súlyos

ellentétekbe is keveredtek, mialatt a házigazda szerepét vivő magyar lakossággal komolyabb konfliktusa egyiknek sem akadt. Ilyesmíróll semmiféle feljegyzés nincsen ebből az időből.

Az előzményekből kétségtelen, hogy a Bácska területére telepedett bunyevácok Boszniából és Dalmáciából jöttek, ahova az őket vezető ferencrendi szerzetesek vissza is tértek, és pedig nyilvánvalóan azért, mert testvéreiknek és hitsorsosaiknak zöme továbbra is ott maradt ezen a területen. Hogy ez valóban így történt, azt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy a boszniai okkupáció alkalmával (1878) az osztrák-magyar hadseregben szolgálatot teljesített szabadkai, bajmoki és zombori származású bunyevác katonák az okkupált területeken csupa névrokont találtak, akiknek szokásaik is mindenben megegyeztek a hazai bunyevácokéval.

Ezen körülményt nemcsak magamnak volt módomban számtalan ilyen bunyevác szem- és fültanútól hallam, de hasonló tapasztalatokról Iványi is tesz említést (II. 578.).

A származási hely közelebbi felkutatását illetőleg tudjuk, hogy Boszniának, de még inkább Dalmáciának lakossága igen vegyes, úgy vallási, mint faji szempontból. Különösen Dalmácia területe osztható sok-sok olyan apró területrésze, ahol a különböző fajú és vallású lakosság a maga elkülönült szokásai szerint él. Azonban ha mégis közelebbről szeretnénk látni a bunyevácok régebbi településének helyét, akkor kézenfekvő, hogy azt a szövelemzés folytán elsősorban a Buna folyó környékén keressük. Könnyen lehetséges ugyanis, hogy a Buna névből Búne lett, amihez a származást jelentő ác rag járult, a két magánhangzót közvetítő v hanggal. Iványi is ezen a véleményen van (II. 578.) és szerinte ugyanígy mondják például a bunyevácok a Pacséról való embert pacsirác -nak. Ezt a topográfiai elnevezést támogatják Asbóth János adatai is, aki Bosznia és Hercegovina c. munkájában (I. 2G6. old.) egy Buna nevű falut is említ, a Mostartól délre terjedő kis síkság végpontján, a Buna folyó torkolata közelében, nem messze a blagaji út elágazásától.

Az bizonyos, hogy ezen a vidéken, mint Bosznia és Dalmácia ezen környékbeli többi részein is, nagy számmal található a mi bunyevácainkkal azonos szokások szerint élő, hasonló testi és jellembeli tulajdonságokkal rendelkező katolikus dalmaták, akiket Boszniában és a volt határőrvidéken ma is bunyevácoknak neveznek. Ezek viszont nem veszik nagy megtiszteltetésnek ezt a nevet, mert a bunyák szó lázadót, sőt gyülevészt, söpredéket is jelent. Iványi ezt a körülményt csak mint kuriózumot említi meg (II. 579.).

Meg kell még említenem, hogy van olyan elmélet is, mely nem minden logika nélkül, III. vagy IV. Bonifácus pápának nevéből (607—615) vezeti le az általa privilegizált katolikus dalmaták Bonifáciusról bunyevácra torzított elnevezését. Magam részéről a *bunyák* — lázadó. gyülevész, söpredék szónak, mint a Buna folyó és

helység után történt elnevezés gúnynévkénti elferdítésének kérdésére még vissza fogok térni, annál is inkább, mert egészen a legutóbbi időkig az értelmesebb bunyevácok a Bácskában is szegyeitek ezt a nevet, ők magukat mindenkor büszkén dalmatáknak nevezték, mí,g' a bunyevác elnevezés inkább a köznép körében volt használatos. Azonkívül ezt a „bunjevci“ nevet alkalmazták előszeretettel a szerbek is dalmát riválisaikkal szemben. így egy 1770-ben felsőbb helyre küldött szerb kérvényben „bunjevácoknak nevezett dalmatákról“ tétetik említés. (Iványi II. 579.).

Én tehát valószínűnek tartom, hogy úgy a boszniai egyéb lakosság, mint a bácskai szerbek szándékosan félremagyarázott értelmében, gúnynévként használták és használják ma is a bunyevác nevet. Hogy miért, arra — mint fentebb említettem — majd később fogok kitérni.

Idáig a rendelkezésre álló történelmi monográfiák és levéltárbeli adatok alapján meglehetősen biztos talajon mozogva lehetett nyomon követni a bunyevácok eredetét. Ideérve, Boszniában és Dalmáciában, a Buna folyó környékén, az eddigi kevés kutató meglegedetten abbahagyta a munkát, megállapítva, hogy a keresett őshazát sikerült megtalálnia. Azonban hogy ez a féleredmény nem mindenkit elégit ki, azt bizonyítja, hogy az újvidéki Matica 1886-ban pályázatot is hirdetett a bunyevácok származásának kiderítésére, de eredménytelenül. Nem csoda tehát, ha ellenkező bizonyíték hiányában, mindenki azon a nézeten volt, hogy a bunyevác nép szláv eredetű.

Megerősítette ezt a hitet az a körülmény is, hogy a bunyevácok, valamint a szerbek és horvátok nyelve alig különbözik egymástól. A fő különbség a hangsúlyozásban van, azonkívül szembe-tűnő, hogy a bunyevácok rendszerint-t használnak ott, ahol a szerbek e-t. A bunyevácok a latin írást használják, a szerbek a cyrill ábécét. A bunyevácoknak sok fogalomra nincsen szláv szavuk, azaz nem értik meg a szerb, vagy horvát irodalmi nyelvet. Azonban — anélkül, hogy elébe akarnék vágni a, későbbi megállapításoknak — már itt le kell szögezmem azt, hogy ez legkevesbé jelenti azt, mintha a bunyevácok műveletlenebbek volnának, mint a szerbek, vagy horvátok. Ellenkezőleg. Ennek oka az, hogy a bunyevácok irodalmi és egyéb műveltsége magyar, azaz elkülönült a délszlávtól és így természetesen sokkal magasabbrendű is annál.

De vizsgáljuk tovább az állítólagos délszláv rokonságot. A csaknem azonos két nyelv még az erősen kritikus szemmel néző Iványi Istvánt is megtévesztette, mert könyvében ő is azzal intézi el ezt a kérdést, hogy a bunyevác nép szláv eredetű (II. 581.). Ezt annál kevésbé vehetjük tőle zokon, mert hisz ő nem a bunyevácok eredetét kutatta, nem pályázott a Matica kitűzött jutalmára, hanem csak Szabadka város történetét írta meg és ezen feladatának kifogástalan alapossággal tett eleget. Azonban valami kétely már az

ő élesenlátó agyában is felmerülhetett, mert megállapítása után kiemeli, hogy a nyelv azonossága mellett, a bunyevác nép „nemzeti jelleme, testalkata, szokásai és viselete nagyon eltér a többi szlávokétól (II. 581.)

Viszont, ha ez így van, akkor mielőtt bármi megállapítást tennénk, tekintsünk szét előbb azon a területen, ahonnan a bunyevácok mostani hazájukba jöttek, hogy ott ma miféle népek élnek és — főleg —, hogy azelőtt milyen népek fordultak meg.

Boszniaiban az 1910-es népszámlálás adatai szerint csak 0.33% volt a katolikusok arányszáma, Hercegovinában már sokkal jelentősebb és Dalmáciában ugyanezen népszámlálás megállapítása szerint 83%-a volt az összlakosságnak katolikus hitű. Ez a körülmény annyiban fontos, mert tudjuk, hogy milyen rendületlen szívszággal ragaszkodik és ragaszkodott mindig a bunyevácok az ő vallásához. A Buna folyó és falu környékére, mint a bunyevácok előző hazájára vonatkozó eddigi adatok, melyek — mint ismerttettem — szájhagyományokon és etymológiai magyarázaton alapulnak, annál is inkább elfogadhatók, mert ezen a környéken, — Mostar—Metkovics vidékén, — találkozunk Bosznia és Hercegovina határa az itt már nagyon elkeskenyedett dalmát tengerparthoz és ean a hármassal határvidékén a vallási adottságok is olyanok, melyek mellett nyugodt biztonsággal jelölhetjük meg ezt a tengerparthoz közel eső részt, mint a bunyevácok ősi fészket.

A néprajzi eredet kérdését most igen könnyű volna az előzmények alapján azzal elintézni, hogy a, bunyevácok vándorlásának kiindulási pontja a dalmát tengerparthoz vezet, a bunyevácok magukat ősidők óta dalmátáknak nevezték, tehát kétségtelen, hogy nem is mások, mint dalmátok. Ez valóban elfogadhatónak látszik. Mindamelllett ezzel nem mondtunk többet, mintha valakiről manapság azt mondjuk, hogy svájci, vagy északamerikai egyesült államokbeli származású. Dalmát nemzetiség tulajdonképpen nincsen. Ugyanis Dalmácia lakossága keveréke a hosszú évszázadokon át ott megfordult és kisebb-nagyobb tömegekben megtelepedett legkülönbözőbb népeknek. Legnagyobb részét szerb és horvát, de szép számmal élnek itt németek és olaszok, azonkívül számtalan, ma már elfeledett eredetű kisebb néptörzs is. Mindezeket úgyszólván csak az egyforma természeti adottságok, az egységes földrajzi fekvés foglalják közös keretbe, míg egyébként vérmérsékletük és szokásaik különbözők és egymástól meglehetősen elkülönített életmódot folytatnak.

Ami mármost ezen vidéknek ősi lakosságát illeti, úgy a boszniai, mint a hercegovinai és dalmát részen az illírek voltak a legrégebbi nép, melyről biztos adataink vannak. Ezeknek az illíreknek egyik harcias törzse viselte a dalmata nevet is eredetileg és ez a törzs a Narenta és Kerka folyók között elterülő részen tanyázott. Krisztus után 640 körül telepedtek le ezen a tájon a délszláv törzsek, —horvátok és szerbek. — Nem akarom Boszniának, Herce-

govinának és Dalmáciának szakkönyvekben mindenki által hozzáférhető történetét e helyen ismertetni, csak azt emelem ki, hogy ezen a területen, mely az évszázadok folyamán a görög császárság, a pápai állam, Velence, a magyarok, a szicíliai normannok, majd a törökök érdekszférájába esett, több magyar király is játszott többé-kevésbé fontos szerepet.

Ránk nézve legfontosabb ezek közül, hogy Kálmán magyar király először mint Velence, majd pedig mint a szicíliai normann Rogernek szövetségese 1105-ben meghódította Dalmáciát és sorjában foglalta el Zárát, Traut, Sebenicot és Spalatot.

A normannok nevével ezen időtájban többször is találkozunk a dalmát tengerpart vidékén.

Nem számdékom feledeznem a normannokat, azért csak röviden azt veszem ide, ami valóban szükséges. Tudjuk, hogy a normannok a germán népcsalád északi, — skandináv — ágához tartozó néptörzs volt. Normann — annyit is jelent, mint északi ember. Ezek a normannok az egész, világtörténelemben szereplő népek közt a legtehetségesebb és legaktívabb népek közé tartoztak. Ők létesítik a Krisztus utáni IX. században a svéd-, norvég- és dán államokat. A nevüket ma is viselő Normandiát (Franciaországban) 911-ben Együgyű Károly juttatta nekik, hol szintén megtelepedtek és elfranciásodtak. Megszállták a brit szigeteket, összekeveredtek a rokon angol-szászokkal és 1066-ban végleg leigázták a szigetországot. Elismerték a normann uralmat az esztek, finnek és a mai Oroszország területén lakott sok szláv törzs is. — 862-ben Rurik elfoglalja Novgorodot és a sok szláv törzset egyesítve, megveti a mai Oroszország alapjait.

A IX. századtól kezdve hírhedtek voltak a vikingek, vagyis a normann kalózkodók, akik évszázadokon át retteggették a francia, spanyol, olasz és afrikai partvidéket. Kalandozásaik közben mindenfelé maradandó nyomokat hagytak maguk után erődítések és telepek formájában.

1030-ban ők alapítják Aversát, honnan később Apulia és Calabria ellen vonulnak és azokat el is foglalják akkori uraiktól, a görögöktől. De elfoglalják Szicíliát is a szaracénektől. Itt alapította meg II. Eoger 1130-ban a pápa fennhatósága alatt a szicíliai királyságot.

Ezen erős bázisukra; támaszkodva, döntő módon beavatkoztak több évszázadon át az Appenini félsziget akkori urainak, a pápának és a velencei dogoknak ügyeibe és harcaiba. Ide innen szervezték és indították útnak jelentős akcióikat a mohamedán szaracénok (arabok) és a görög császárok ellen is,

1081-ben Guiscard Eóbert normann herceg ostrom alá veszi Dyrrachiumot (= Durazzo) a tenger felől, mire Alexius görög császár fenyegetve érezvén a birodalmát, hirtelen szövetséget kötött a normannok ellen Velencével. A velencei hajóhad hamarosan fel is mentette a tenger felől Durazzót, azonban a szárazföld felől érkező

Alexius serege 1081. október 18-án csatát veszített és megfutamodott. Erre a normannok tovább folytatták ap ostromot és 1082. február 21-én a város meg is adta magát. (Adolf Friedrich Gräf v. Schack: Geschichte der Normannen in Sicilien, I. kötet, 180. oldal).

Guiscard, aki nagy keleti normann birodalmat akart létesíteni, ezután Macedóniába nyomult be, azzal a szándékkal, hogy Konstantinápoly ellen vonul. Itt azonban arról értesült, hogy ott-hon Szicíliában fenyegetőleg alakultak a viszonyok, mire elhatározta, hogy visszatér. Hadseregének legnagyobb részét mindamellet *visszahagyta* fiának, Bohemundnak vezetésé alatt.

Bohemund egy darabig dicsőségesen is harcolt Albániában és Macedóniában Alexius hadai ellen (Schack I. 190.), azonban nem tudván fizetni zsoldosait, emberei között elégedetlenség támadt és *azok nagy része elhagyta őt*, majd később az egész hadserege *feloszlott* és az összes erődök is elvesztek. (Schack I. 190.).

Schack nem mondja meg, hogy hány főből állott ez a hadsereg, azonban annak létszámát síók tízezer főre, — mindenestre *százezren* felül, — kell becsülnünk, hiszen Guiscard a hatalmas görög császár ellen viselt hadat, mégpedig eleinte sikerrel.

1084-ben Guiscard Eóbert újból Bizánc ellen indul, mégpedig három fiával együtt. 120 hajóval kelt ez alkalommal útra. Az első állomás Korfu volt és a velenceiekkel vívott több sikeres csata után, itt töltötte a telet, majd 1085 tavaszán felkerekedett Konstantinápoly ellen. Ekkor azonban pestis ütött ki a seregében és ez elvitte 10.000 emberét. Ezenkívül is még annyi akadály gördült eléje, hogy ebben az évben sem érhetette el Bizáncot. Mialatt egy flottával előreküldött fia, Eoger, azt igyekszik megállapítani, hogy a Konstantinápoly körüli vizeken mekkora görög seregek tartózkodnak, — ő maga meghal 1085. július 17-én. Halálával ez a merész vállalkozás is végetért. Árulás és a vezérek közötti szóthúzás hamarosan *szétzüllesztették a hadsereget*, míg a Korfu és Kefalonia körül vesztegelt *flottát vihar szórta szét*. (Schack I. 19.)

Hosszú volna mind kiásni és felsorolni, hogy hányszor fordultak meg kisebb-nagyobb flottákkal és hadseregekkel a szicíliai normajmok az Adria túlsó partján. A *fontosabb* expedíciók közé tartozott az a hadjárat is, melyet II. Vilmos király 1184-ben vezetett ugyancsak Bizánc ellen. Most is elfoglalták flottájukkal Dyrrhachiumot (Durazzót), Illyria fővárosát és annak kormányzóját Szicíliába vitték. Ugyanekkor a gyalogos és lovas haderő is Illyrián át vonult Thessaloniki ellen. (Schack II. 260.).

Bizáncot, ahol ekkor Andronikus császár uralkodott, tengeren és szárazon ostrom, illetőleg blokád alá vették. A hadsereg zöme, — mintegy 80.000 ember —, azonban a sitrymoniai öbölbe hajózott, hogy ott felkészüljön a Konstantinápoly ellen való vonulásra. Az előőrsök Mosinopolisban ütöttek táborot. Schack II. 270.).

Leccei Tankród gróf volt a hajóhad parancsnoka. Az elért sikerek őt és alvezéreit is annyira, elbizakodottá tették, hogy a

kellő elővigyázatosságot mellőzték s így történt, hogy Alexius Brana, a Bizánci hadvezér, több kisebb normann csapatot szétvert, majd Mosinopolist is visszafoglalta, amely ekkor már *főhadiszállása* volt a normannoknak.

A menekülő normannok Amphypolisi környékén szedelőzködtek össze és a demetricai síkságon sorakoztak fel újra. Itt tárgyalásokat kezdtek a bizánciakkal, de eredmény nélkül s nemsokára a bizánciak újból támadtak és igen heves éjjeli csatában megverték a normannokat. Igen sok normannt lemészároltak itt, sokan *menekülés* közben a Strymon folyóba vesztek. Két normann vezér: Acerra Alduin és Richárd grófok nagyszámú harcossal fogságba estek. A hadsereg egy jelentős része Thessalonikiba akart menekülni, de ez is csak kevésnek sikerült, mert a viharos tenger szétszórta a hajóhadat mialatt a többiek a *szárazföldön bolyongtak* és ott kerestek menedéket. (Schack II. 278.).

Ezalatt a bizánci zsoldban álló alánoknak is sikerült Thessalonikiba bevonulniok és ott a, még bennmaradt normannokat lemészárolták. Míg ezek történtek, Leccei Tankród gróf flottájával Konstantinápoly körül hajókázott s mikor megtudta a szárazföldi hadsereg pusztulását, felszedette a horgonyokat, hogy Szicíliába hajózzon vissza. Azonban az ő flottáját is vihar tizedelte meg, a betegségek is erősen apasztották a légénységet és igen sokan jutottak a görögök hadifogságába. (Schack II. 279.).

Alduin és Richárd grófok elfogott embereikkel együtt kegyelmet kaptak Izsák császártól, amit Alduin ügyes hízelgésének köszönhettek. Ugyanis mikor Izsák császár maga elé vezettette a két grófit, azt a kérdést intézte hozzájuk, hogyan merészeltek övele szembeszállani. Erre Richárd nem válaszolt semmit, azonban Alduin kijelentette: „Nagy császár, csak későn tudtam meg, hogy Neked ellenállani akarni, ugyanaz, mint az éggel dacolni. Ki van nagyobb, hatalmasabb és dicsőbb, mint Tel“ (Schack II. 280.).

Később még egy összetűzése volt II. Vilmosnak Bizánccal. Izsák császárnak ellenfele támadt egy másik Izsák személyében, aki neki hadvezére volt és Cipruson függetleníteni akarta magát a császártól. A császár flottáját küldte a lázadó ellen, azonban ezt a flottát, nem messze Ciprustól, egy II. Vilmostól küldött és Margaritus admirális által vezetett *normann* flotta várta és mialatt a már kihajózott bizánciakat Izsák, — a lázadó, — megverte, Margaritus is legyőzte a bizánci hajóhadat, a foglyulejtett flottát pedig vezérével együtt Szicíliába vitte. (Schack II. 281.).

Ezután nemsokára a bolgárok és oláhok lázadtak fel Bizánc ellen. Izsák Brana Eleket küldte ellenük. Alexius hadseregének jelentős részét alkotta az a *normann* haderő, amely annak idején hadifogságba esett. Ezek mint gyalogos katonák szolgáltak a bizánci seregben; fegyverzetük lándzsából, kardból és kis pajzsból állott. Nagyszerűen beváltak a, bolgárok ellen s azokat meg is verték. A győzelem után azonban Brana a saját császára ellen fordult,

ami a bizánci hadvezéreknél gyakran megesett és a szicíliaiak (normannok) is az ő pártjára állottak, sőt most már ezek voltak a lázadó hadsereg főereje. Az ellenük küldött bizánci seregekkel szemben az első összecsapásnál sikerük is volt, azonban a következő ütközetben Brana elesett és a normann seregek részben fogóságba esetek, részben *szétszóródtak*. Izsák nagy zsákmányt szerzett ekkor a normannoktól. (Schack II. 282.).

II. Vilmos ezután Tankréd és Bohemund példáján buzdulva, keresztes hadat indított, azonban a hadjárat befejezése előtt, 1189. november 15-án meghalt. Öröla írja Schack (II. 112.) egy helyütt: „Saemtliche Staedte laengs der Ufer des Adriatischen Meeres unterwarfen sich nun ...“

Utóda, Tankréd király alatt, a szicíliai normannok csillaga leáldozott s uralmuk nemsokára végetért.

Mint a fentiekben láttuk, a szicíliai normannok gyakran megfordultak Dalmáciában és Albániában, valamint innen továbbhaladva Macedóniában és a Balkán többi részén is. Leggyakrabban azonban Dura,zzó környékét választották kirándulási bázisul. Ha már most azt vesszük, hogy Guiscard Róbert 1085. évi seregéből csak a pestis 10.000 embert ragadott el és ez a hadsereg mégsem vált ezen veszteség következtében akcióképtelenné:, hanem még más okoknak is hozzá kellett járulniok, hogy a sereg felbomoljon, biztosra vehetjük, hogy a normannoknak Bizánc elleni hadjáratai alkalmával *több százezer főnyi normann harcos* fordult meg a *dahnát-albány. partvidéknek éppen azon a szakaszán*, ahová a bunyevácok eredetét kutatva is eljutottunk.

Biztosra vehetjük, hogy ezekből a nagy hadseregekből sok-sok normann harcos maradt le sebesülten és betegen mindjárt a tengerpart közelében. Sok kisebb-nagyobb kalózkirándulás is járhatott azzal az eredménnyel, hogy a kalandozó vikingek akár jószántukból, akár kényszerűségből (hajótörés) letelepedtek a dalmát tengerpart ezen részén. Valószínűleg azért jártak gyakrabban ezen a vidéken, mert itt, az Otrantói-szoros közelében legkeskenyebb az Adria.

Az sem lehet kétséges, hogy Bohemundnak *fellázadt* és *szétoszlott* zsoldosai, — tehát bizonyára több tízezer ember, — Macedóniából és Albániából, azaz ezek belsejéből, csak ide, *az Adria partjára sietett vissza*, a megszokott durazzókönyéki partvidékre.

Ugyanez áll a későbbi, — II. Vilmos féle,— expedíciók szót-szórt hadseregeire is.

Mindezekből bizonyos, hogy a normannok soraiból *jelentős tömegeknek kellett ezen a területen maradniok*.

*

A Dalmáciában megtelepedett normannok éppen úgy átvették az ott lakó horvát és szerb eredetű (640 körül oda telepített) népesség szláv nyelvét, mint ahogy beolvadtak mindenütt a normannok a környező népekbe nyelvi tekintetben. Így a brit

szigetekre telepedett normann hódítók a rokon angolszász nyelvre, a Francia-Normandiába vetődötték a francia nyelvre tértek át, mialatt a szicíliai és délolaszországi normannok az itteni nyelvjárásokat vették fel stb.

Minden tehetséges népnek sajátsága ugyanis, hogy idegen népekkel keveredve, könnyebben sajátítja el azok nyelvét, mint viszont s ezért rendszerint a magasabb műveltségű, tehetségesebb nép veszi el a saját anyanyelvét. Különösen állíthatjuk ezt a túlra, amikor irodalom és tudományos intézetek még nem örködték az egyes népek nemzeti nyelvének megőrzése érdekében.

Erre vonatkozólag mint igen autentikus véleményt, szószerint közlöm az *Encyclopaedia Britannica* 1911. évi kiadmányának XIX. kötet 752. oldalán található megállapítást:

„If Normans, as Normans, now exist anywhere, it is certainly only in that insular fragment of the ancient duely which still cleaves to the successor of its ancient dukes. Elsewhere, as the settlers in Gaul became French, the emigrants from Gaul became English, Irish, Scottish, and whatever we are to call the present inhabitants of Sicily and southern Italy. Everywhere they gradually lost themselves among the people whom they conquered; they adopted the language and the national feelings of the lands in which they settled; but at the same time they modified, often strengthened the national usages and national life of the various nations in which they were finally merged.“

Azonban az is tapasztalati tény, hogy nagyobb tömegben együttélő azonos származású nép, szokásait sokkal lassabban veszíti el a környező népekkel való érintkezés vagy éppen sorsközöség folyamán, mint a nyelvét. És ha el is veszíti azokat, ez csak fokozatosan történik s a szomszédokká^ közösen kialakuló új szokások között mindig fellelhető egy-egy régi és eredeti specialitás. Ennek köszönhetjük mi is hazánkban az egyes vidékek szerint anynyira változatos ősi szép népviseletet és szokásokat.

Eddigi kutatásaink során megállapítottuk, hogy a bunyevácok származása topografaiilag egybeesik azzal a dalmát-albán partvidékkel, ahol kétségtelenül igen sok normann katona és kalóz is letelepedett a 10—12. századokban. Ezen a területen azonban délszláv törzsek, — szerbek, horvátok, — is éltek már ebben az időben. Tovább kell tehát vizsgálnunk, hogy a leszármazás tekintetében melyik nép jölhet ezek közül számításba,, mint a bunyeváság őse.

Mint láttuk, a nyelv a délszlávokéval azonos. Ez azonban, amint már kifejtettem, nem bizonyít úgyszólván semmit. A faji azonosság, illetőleg rokonság kérdésénél egyéb, maradandóbb tulajdonságokat is meg kell vizsgálnunk.

A bunyevácok vallása, a római katolikus, melyet — mint azt a történeti adatok ismertetésénél láttuk, — a régi hazából, a bosnyák-dalmát partvidékről hoztak magukkal, megfelel a normannokénak, hisz ezek ebben az időben (10—12. század) a római pápák legbuzgóbb hívei és sokszor erős támaszai is voltak. A bunyevácok mély és tántoríthatatlan vallásosságát is eléggé kiemeltem már; most nézzük, hogyan állunk ezen a téren a régi normannokkal. Erre nézve ismét igen becses megállapítást olvashattunk a már idézett *Encyclopaedia Britannica*-ban a XIX. kötet 753. oldalán: ... „Possibly the same cause may have kept the chronicler from enlarging on their religious character; yet in Sicily they at least might pass for crusaders. Crusaders in fact they were before crusades were preached.“ Majd: „But among their countrymen generally strict attendance to religious observances, a wide bounty to religious foundations, may be set down as national characteristics.“ Itt gondoljunk csak a Bácskában, a bunyevácoklakta vidéken levő gazdag egyházi alapokra. Bővebb kommentár, — azt hiszem, — felesleges.

Nézzük most a délszlávok testi és lelki főbb sajátosságait és hasonlítsuk össze azokat a bunyevácokóval.

A délszlávok, vagyis a horvátok és szerbek, alacsony, de legfeljebb közép termetűek, a férfiak barna, igen éles, a karvalyéra emlékeztető arcberendezésűek. Bajuk és szemük fekete, vagy sötétbarna. Hajuk és szemöldökük feltűnően sűrű és bozontos. Tekintetük eleven, amellet t r a v a s z s á g o t és i alattomoságot árul el. *Beszédük gyors*. Világosbarna, vagy éppen szőke haj, kék vagy szürke szem a délszlávok között nem található. Ezeket a típusegyedet azonban ne a kultúra és vérkeresztezés folytán már kevertnek és sok tekintetben átalakultnak tekinthető középosztály soraiiban keressük, hanem tekintsünk meg egy-két délszerbiai fa^lut, vagy nézzük meg a délszláv típus legkarasztterisztikusabb reprezentánsait, a k o m i t á c s i k a t . . .

Ezzel szemben a, bunyevácok a középtermetnél általában magasabbak, sőt gyakori közöttük a feltűnően magastermetű is, — vállasak, csontosak. Arcszínük szintén barnás, azonban világosabb, mint a szerbeké. Fejük és arcuk alakja hosszúkás (a szerbeké inkább kerek és előre hegyesedő), arcvonalaiuk ugyancsak élesek, de a szerbekre és horvátokra annyira jellemző *karvalyszerű* arcberendezést náluk hiába keressük. Hajuk *világosbarna* (gesztenyeszínű). Szemük világosbarna, szürke, vagy kék. A bunyevác nők is. nyúlánk termetűek, fejük kicsiny, arcuk fehér és csinos, ajkuk kicsiny, a *kék szem* náluk még gyakoribb, mint a férfiaknál. *Beszédük sohasem gyors, hanem lassú és megfontolt*. Tekintetük nyílt, kissé merengő és becsületes. Ravasz-, vagy éppen alattomos-tekintetű bunyevácot a tisztavérű nép között nem lehet találni.

Hát bizony ezek az eltérő testi és lelki, külsőleg is szembe-tűnő adottságok legkevésbé sem mutatnak rokonságra n délszlávok és bunyevácok között.

Annál inkább mutatnak rokonságot a bunyevácok felsorolt tulajdonságai a germán tyussal, amelynek éppen legősibb északi ágához tartoztak a normannok is.

O. Schrader *Die Indogermanen* c. munkájában (15—16 old.) az északi germánok testi sajátásaival foglalkozva, egyebek közt a következőket írja: „Gegenwaertig wird man nur sagen können, dass, da, wie wir gesiehn habén, die südlichen Laender von der aeltesten Verbreitung der Indogermanen ausgeschlossen sind, — das Urvolk mehr einem der nördlichen Stämme, als einem der südlichen geglichen habén wird, alsó *eher gross als klein, eher blond als brunett gewesen ist . . .*“

Ezek egyébként annyira közismert tulajdonságok a germánokról, hogy azokkal bővebben foglalkozni, feleslegesnek tartom.

*

Nézzük most a népviseletet és a szokásokat. A bunyevácoknál ezek annyira eredeti és érdekes formában jelentkeznek, hogy, — azt hiszem, — érdemes azokat részletesebben leírni, annál is inkább, mert az autó és repülőgép korszakában bizony ezek az ősi szokások és népviselet is mindjobban kezdik elveszíteni ősi eredetiségüket s hamarosan elérkezik az az idő, mikor a bunyevác lányok is a legutolsó párisi divat kreációival cserélik fel mai színpompás nemzeti ruháikat, a folyton mulatozó bunyevác férfiak pedig ugyancsak felhagynak változatos, de egyben, (a nagy ivásban) mindig megegyező szokásaikkal, a gazdasági depresszió folyton erősödő nyomása alatt.

Úgy a népviselet, mint a népszokások legtisztább formájukban Szabadkán, ebben a nagy bunyevác metropolisban láthatók és figyelhetők meg, mondhatnám: tapasztalhatók, mert ha idegen hosszabb időre odatéved, bizonyára nem tudja magát kivonni a személyes tapasztalatok szerzésének a legbarátságosabb formában jelentkező alkalmai alól. Szabadkán élnek a bunyevácok legnagyobb zárt tömegben, ezt tekintik az ő fővárosuknak és valóságos Mekkájuknak.

„Subotica bjela,
Tebe nigde néma ...“

Ezt a kis éneket gyakran lehet a borospohár mellett búslakodó bunyevácoktól hallani. Körülbelül ugyanolyan hangulatban és körülmények között kerül sor erre, mint a hónap állapotán kesergő magyaroknál a „Nagy Bercsényi Miklós“-ra. Egyébként fordításban annyit jelent: Fehérlő Szabadka, hozzád hasonló nincs sehhol...

Tehát nézzünk meg egy szép vasárnap-délelőtti bunyevác korzót a fehérlő Szabadkán, a nagytemplom és a régi Szent István tér közt húzódó széles (rég) Deák Ferenc-utcában.

A korszón csak fiatalokat láthatunk: legényeket és lányokat. Az öregek közül az asszonyok vagy a templomban vannak ilyenkor, vagy már otthon, a férfiak pedig, hacsak ügyes-bajos dolguk nincs a városházán, legnagyobb valószínűséggel a korcsmákban találhatók fel.

A lányok viseletét Iványi is leírta (II. 584.), azonban nem egészen helyesen és azt a maga véleménye szerint ízléstelennek és pazarlónak minősítette. — Kétségtelen, hogy a bunyevác lányok pazar selyem, brokát és bársony ruhái és azok díszítése néha egész kis vagyont reprezentálnak, azonban magát a viseletet én a magam részéről nemcsak hogy nem tartom ízléstelennek, de a legszínesebbnek és legszebbnek kell azt minősítenem a régi Nagymagyarország területén dívott összes népviseletek között.

A lányok fejükön világosszínű virágos selyem kendőt viselnek. Karcsú derekukon rendszerint ugyanolyan színű virágos selyem, brokát vagy bársony kabátka, vagy inkább blúz feszül, mely körülbelül két arasznyival ér a derékon alul. A kabátka szélei vastag aransújtással vagy 4—5 centiméter széles arancypikkóval vannak szegve. Szoknyát 8—10—12 darabot is magukra szednek, hogy a legfelső, virágos selyemszoknya szép szélesen álljon. Ez a peruska, mely körülbelül bokáig ér s felette még egy valamivel rövidebb, ugyancsak díszes selyem, vagy bársony kötényt viselnek. Lábukon finom selyemharisnyát és selyempapucsot, esetleg kifogástalan úri-divatú női cipőt láthatunk. Utóbbi már a kultúra rovására esik.

Igen jellemző a bunyevác női viseletre a nyakukban hordott aranypéncz-füzér. Régi osztrák-magyar 10—20 és 100 koronás aranypénczek ezek, szépen nagyság szerint sorbafűzve vékony aranyláncre és néha két-három sorban is, — a gazdagság mérve szerint, — a nyakba vetve.

Séta közben a lányok kezeiket összefogják és egyik kezükben finom fehér selyem, vagy batiszt zsebkendőt tartogatnak.

Egy-egy jobbmódú lánynak a ruhakészlete, mint már említettem, valóságos kis vagyont képvisel, de a régi szokások szerint, nem is igen kap a leány a ruháin és fehérműin kívül egyéb hozományt; legfeljebb valamennyi készpénzt, egy-két tehenet és pár birkát. Az ingatlan birtok régente kizárólag a fiúkat illette, csak újabban adják ki a földből is a köteles részt a lányoknak, örökösödés esetén. A nagyon gazdagok, — természetesen, — már azelőtt is tettek kivételt.

A női parádés viselet kizárólag a lányok előjoga. A férjes asszony ruháiégyenei a lányság elmúlásával lezárulnak, sőt az eddigi pompás ruhák is mind a ládafiába kerülnek, mint valami szép emlékek. Férjes asszony ruhájának csak a szabása marad hasonló a lányokéhoz, egyébként azonban elveszti színpompáját és drágaságát. Asszony csak sötétkék vagy fekete ruhában, kötényben és kendővel, rendszerint bőrpapucsban járhat. Az anyag, mi-

mősége azért most is a gazdagság szerint változik, de ez a ruha már nyomába sem érhet a leánykorinak. Az asszonyoknak már nem szégyen télen a melegebb öltözet sem. Ezt az ú. n. tyurj-k képviseli, ami nem más, mint egy sötétkék posztóból, esetleg bársonyból (ha mégis leány viselné) készült prémes kis bunda.

Az arc kifestése terein a bunyevác lányok nagy művészek és e téren jóval megelőzték a modern világot. Egyébként is fehéres arcukat előszeretettel festik még halványabba amihez igen érdekes kontrasztként hat az igen kicsiny piros szájj. A festéshez ősidők óta használják a szeracsikát, mely azonban pár év alatt annyira tönkreteszi a bőrt, hogy mire egy leány asszonysorba kerül, arca rendszerint meg is ráncosodik és a 35—40 éves bunyevác asszonyok egész öreg anyóknak látszanak.

A legények rendszerint sötétkék, újabban azonban különböző színű, finom anyagból, magyarosan szabott csizmanadrágot, erősen vállasan szabott (ezek is megelőzték e téren a divatot) hasonló kabátot és szép virágos selyem vagy bársony mellényt viselnek, Utóbbin keresztben fityeg a lehetőleg minél vastagabb arany óralánc. Csizmájuk magasszárú, néha pulia, gyűrött szárral. Ingük fehér, csipkés, vagy slingelt szélekkel, rávarrott és visszahajtott ugyancsak slingelt vagy csipkés szélű keskeny gallérral, melyet elől két nagy, laposfejű aranygomb tart össze. Ugyanilyen gombok tartják össze az ing elejét és szűkre húzott kézeleit is. Nyakkendőt nem viselnek. Kalapjuk ma már különböző világos színekben is pompázik, de formája ma is keskeny, kerekszélű.

A házas emberek kizárólag sötétkék, magyarosan szabott béleit csizmanadrágot, ugyanilyen kabátot hordanak, de ai kabát nem zsinóros, hanem azon vagy csontgombok, vagy pedig, még gyakrabban, mogyorónagyságú, esetleg még nagyobb ezüst gombok díszlenek. Ezek a gombok nem rávarrottak, hanem kiszedhetők (talpasak). Idősebb emberek, különösen a szegényebb osztálybeliek, gyakran járnak csizma helyett fehér, vagy világosszürke vastag harisnyában és bőrpapucsban. Bocskort nem hordanak. Kalapjuk fekete, keskeny, felperdülő széllel. Télen fekete báránybőr-süveget hordanak.

Öreg bunyevácokon, különösen a tanyai lakósokon gyakran látni egy igen rövidre szabott, csak éppen köldökig érő inget, mely alól, a hátul szintén rövidre szabott kabát közreműködése mellett, — a derék bunyónak a csupasz hátabőre látszik ki kb, félarasznyi szélességben, még télen is. Iványi szerint, ennek az ingnek viseletét, mint illemsértőt, a városi tanács 1774-ben eltiltotta, mégpedig 15 botütés terhe mellett. (Iványi II. 583.). Mindamellett, mint említettem, még ma is hordják, különösen a tanyákon.

Ez a népviselet anyira eredeti, hogy azzal teljesen egyezőt sehol másutt nem találunk. Egyáltalában nem hasonlít azonban a szerbek és horvátok népviseletéhez. Hiányoznak belőle a délszlávokat jellemző legsajátosabb ruhadarabok, mint például a haris-

nyát helyettesítő fehér lábtekercs, az obojka, továbbá a bocskor, azután a rövidhátú, mellény formájú varrottas zeke, stb. Viszont a boszniai okkupációkor a régi haza környékén járt bunyevác cs. és kir. katonáink az ottani katolikus lakosságról úgy emlékeztek meg, hogy azoknak nemcsak családneveik, de szokásaik és viselettik is teljesen megegyeztek a mi bunyevácainkéval.

Mindenesetre a fiatalok nagy pompakedvelése, ezen a téren a költségeknek nem kímélése, az arany pénzeknek nyakban való hordozása és egyáltalán az aranyékszereknek fitogtatása, olyan tulajdonságok, melyek inkább engednek következtetni oly ősökre, akik könnyen szereztek a pénzt és ékszert, mint például a normann hódítók és tengeri kalózok, — semmint olyan elődökre, akik örökös szolgaságban (szláv = szolga) éltek.

A szolgai eredet meglátszik a délszlávok temperamentumán is. Mint már említettem: ravaszok, alattomosak (komitácsik!), hízelgők és békétlenek. Vallásosságuk is inkább csak a külsőségekben nyilvánul meg. Gondolkodásuk és cselekvésük gyors.

A bunyevácok viszont jó- és nyíltszívűek, becsületesek, egyeslelkűek és egyszerűek. Gondolkodásukban és tetteikben megfontoltak és lassúk. Mi sem áll tőlük távolabb, mint a ravaszság és alattomoság. Rónay István szerint (Bács Bodrog c. folyóirat, 1878. I. 13.) egyszerűségük az együgyűséggel határos. Ez ugyan egyáltalában nem áll meg, azonban valóban jellemző rájuk a tűnődő és mélzó természet. Vallásosságuk, bár a vakbuzgóságtól távol áll, mély és tántoríthatatlan. Leggyakrabban hallható köszöntési mód náluk, a „faljen Iszusz“, ami a magyar dicsértessékek felel meg, amire „ámen uvik“-kal felelnek (= mindörökké). Búcsúzaskor „Zbogom“-ot mondanak, ami azt jelenti: Isten nevében.

Viselkedésükben feltűnően szemérmesek, amit a szerbektől és horvátoktól ugyancsak nem lehet mondani. Nős bunyevác férfi sohasem megy sehová együtt a feleségével és az új házasok évekig nem szólnak egymáshoz idegenek, vagy akár saját szüleik jelenlétében.

A bunyevác büszke az ő dalmata származására, függetlenségére és nem utolsó sorban a vagyonára. A gazdagságot különösen szereti fitogtatni. A fentebb már említett ékszerek és drága ruhák feltűnő viselésén kívül, jellemző ezen tulajdonságukra, hogy a vagyon (lánccal mért földbirtok) szerint becsülik meg többi polgártársaikat. Szép állataikat, különösen lovaikat is, szeretik mutogatni. A bunyevácok mindig lenézték a szerbeket!

Különösen ki kell azonban emelnünk a bunyevácoknak szinte példátlan konzervativizmusát és ebből folyó legendás államhűségét. A magyar államnak hűségesebb, az állampolgári kötelességeket pontosabban teljesítő polgárai sohasem voltak, mint a rendszerető bunyevácok!

Ez bizony ismét nem délszláv jellemvonás! Ellenben a normannokkal kapcsolatban a jó öreg *Encyclopaedia Britannica* XIX. kötetének 752. oldalán (1911-es kiadás) a következőket olvashatjuk: „... which is very prominent in the Norman exacter, and which is, no less than the other, a direct heritage from their Scandinavian forefathers. This is the fondness for law, legal forms, legal processes, which has ever been characteristic of the people.“

*

A bunyevác nép szokásait is részletesen ismertetem, nem azért, hogy azokat a részleteikben hasonlítsuk össze más népekével, hanem éppen azért, mert ezek a népszokások csaknem összehasonlíthatatlanul eredetiek és feljegyzésük annál inkább indokolt, mert a mai rohanó élet, a modern találmányok és szórakozások túlkultúrált világában ezek a szokások kevésbé ellentállónak fognak bizonyulni, mint az eddigi évszázadok viszontagságai között és hamarosan csak a feljegyzések fognak reájuk emlékeztetni.

A bunyevácok főfoglalkozása a földművelés és állattenyésztés. A fekete bácskai föld dúsatermő nagy kalászaival a bunyevác gazdák legigazibb örömét és jutalmát alkotják azért a hangyaszorgalmú és szakértő munkáért, amit egész háznépükkel együtt vállvetve fektetnek bele ebbe a hálás talajba. Gyönyörű lovaik messze földön híresek és keresettek. A juhtenyésztés különösen kedvükre való és sok olyan gazda van Szabadkán, akinek több ezer birkája legelész a rengeteg határu város járásain. A belteljes kertészetet, a kisszerű, pepecselő munkát nem szeretik. Ügy a virágos, mint a konyhakert a legtöbb bunyevác udvarról teljesen hiányzik. Szeretik a gazdagságot, a nagyvonalú gazdálkodást, lenézik a koldusgazdagságot.

Az asszonyok azelőtt, — mint a feljegyzések és szájhagyományok mondják, — gyapjúfonással és vászonszövésével is foglalkoztak, azonban ma már ezt kiszorította az olcsón megvásárolható gyári áru. A tyilim-szövés, mely török eredetű, a bunyevácok közvetítésével terjedt el hazánkban és azon túl is. Ilyen szövésével készülnek a bunyevác asszonyok kötényei, a pregacsák és a díszes lakodalmi tarisznyák.

Különösen jellemzi a bunyevácokat a borivás kedvelése és az ezzel kapcsolatos nagyszabású, végetérni nem akaró mulatozások. A bunyevácok határt nem ismerő vendégszeretete és mulatozásai tették erről az oldalról híressé a Bácskát. Különösen a legények kiváltsága a mulatozás. Minden nagyobb mulatság vége az úgynevezett pratizás, amikor a jó cimborák kocsikra ülnek és egymást boroskancsók emelgetése, valamint tamburazene, esetleg fűvózenekar hangjai mellett, hazakísérik. Ezt úgy kell érteni, hogy mikor egyiküket hazakísérik, akkor ott mulatnak tovább, lehetőleg addig, amíg ételben és italban tart, majd újból felkerekednek és egy másik cimborát kísérik haza s annál folytatják a

mulatozást. Nincsen vége-hossza egy-egy ilyen jól sikerült pratizásnak. Szokásuk az is, hogy mulatozás közben egymásra, vagy a közéjük keveredett mit sem sejtő vendégre úgynevezett trjanicát köszöntenek, aminek az a lényege, hogy “a t'elköszöntő három kiadós pohár bort csorgat le egymás után a, kiszemelt áldozat tiszteletére és egészségére, mire annak hasonlóképen illik a megtiszteltetést viszonzni.

Étkezésük sokkal egyszerűbb, de azért vannak speciális ételeik, melyek kiválóak. A kahurma (disznóöléskor készített nagyon zsíros paprikás), a füstölt krvavica, vagyis véres hurka, mely azóta egész Magyarországon elterjedt és kedvelt lett, a kajgana, azaz kolbászkarikákkal készült rántotta, az oracsicsa, egy vastag, omlós, kétszersültféle, a prisznac, különleges módon készült különösen finom túrós rétes, az utolérhetetlen zarhatú zombori túró és az azóta joghurt név alatt világsikert elért tarhó, — mind kiváló bunyevác eredetű ételek.

Igen érdekes népszokás a bunyevácoknál a p r é l ó. Télen a lányos- házaknál tartják. A leány barátnői és mindegyiknek a legény-ismerőse, vagyis jobbanmondva, az ideálja a meghívottak. Délután a lányok kézimunkáznak (préló = fonás), a legények pedig tőlük telhető mérséklettel isznak és szórakoztatják őket. Ez utóbbit úgy kell érteni, hogy főleg csintalankodnak a szégyenlős leányokkal. Vacsora után megszólal a dudaszó, vagy még inkább a tambura, és a párok táncra penderednek. A mulatság vége duhajkodás és rendszerint pratizás követi.

Még érdekesebb népszokás az úgynevezett d i v á n, ami szó szerinti értelmében beszélgetést jelent, azonban a valóságban és gyakorlatban mégsem olyan ártatlan beszélgetés ez, mert erkölcsi szempontokból 1745-ben a városi tanács be is tiltotta (Ivánji II. 508.) A divánnak azonban nem sokat ártott a betiltás, mert tatokban ma is éppen úgy dívik, mint régen. A diván egyébként abban áll, hogy több jó barátnő összeáll és kibérel valamelyik erre hajlamos ismerőstől, — rendszerint özvegyasszonyok foglalkoznak: ilyesmivel, — egy estére egy megfelelő lakást. Ide a lányok elemőzsiát hordanak össze, míg a meghívott legények gondoskodnak a tambura vagy fűvós zenéről, valamint a kiadós itokáról. Minthogy a divánra minden lány a kiválasztottját hívja meg, nem is igen lehet rajta csodálkozni, hogy itt evés, ivás és tánc közben sikamlós szerelmi epizódok zajlanak le és a mulatság vége felé már annyira fesztelen lesz, hogy bátran nevezhetnénk bachanáliának is. A diván rendszerint pratizássaj, de igen gyakran véres verekedéssel zárul.

A *krvatya* nevű ünnep vérszaporítást jelent és abban nyilvánul, hogy március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján, a jó bunyevácok még a szokásosnál is több vörösborot isznak, azzal a tendenciózus indokolással, hogy ezáltal a vérüket szaporítsák. . . .

Nagyon érdekes szokások vannak a csecsemők keresztelésével kapcsolatban is. Keresztelő után tartják az úgynevezett b a b i n á t,

amikor is a rokonság, ismerősök és szomszédok meglátogatják a csecsemőt és ajándékokat is hoznak neki. Azután pedig esznek és isznak, illetőleg vigadoznak. A látogatók közül azonban azok, akiknek összenőtt a szemöldökük léj így alaposan gyanúsíthatók azaz hogy a szemmel-verés misztikus adományával rendelkeznek, rá sem mernek nézni, az újszülött csecsemőre; nehogy megrontsák azt. De a többiek is, akiknek nincsen összenőtt szemöldökük és így nyilvánvalóan nem rendelkeznek ilyen rontó hatalommal nem merik a kisgyermeket szülei előtt dicsérni, hanem könyörtelenül csúfnak minősítik a legsikerültebb porontyot is, sőt undort erőltetve mahukra, nagyot-köpnek a földre, nehogy ártsanak az újszülöttnak.

Nehogy elfogultág gyanújába essem, megemlékezem azokról is, ami hasonló formában szokásos a szerbeknél és horvátoknál. A kóló“ kört jelent és fedi is ezt az értelmet, mert valóban nem más, mint tökéletes körtánc. A szerbek inkább dudaszóra, a bunyevácok pedig tambura, vagy fűvőszene hangjai mellett ropják. Nagy kört alakítanak, legények; és lányok egymás kezét fogva egy helyben topognak, azaz csak a sarkukat emelgetik, mialatt egyébként egész testüket ritmusosan riszálják.

A házasságokat a bunyevácoknál kizárólag ősszel, a termés betakarítása és értékesítése után kötik. A lánykérés úgy történik, hogy a házasulandó legény anyja és valamelyik rokon asszony együtt elmennek a lányos házhoz és ez alkalommal selyemkendőbe kötve egy üveg pálinkát és egy szép piros almát visznek ajándékol. Az almába a szegények ezüstforintost, a gazdagabbak 10-20—100 koronás aranyat szoktak dugni. A lány szülei nem válaszolnak azonnal az előadott kérésre, hanem ha egy héten belül nem küldik vissza az ajándékokat, akkor ez hallgatólagos beleegyezésnek számít. A legközelebbi vasárnap a legény apja és anyja együtt mennek el újból a lányos házhoz, esetleg több rokon társaságában. Kocsikon, trombitásokkal mennek és ott barátságos poharazás közben állapodnak meg az eljegyzés, — rukavanya, — körülményeire nézve. Az eljegyzés napján a két ház teljes rokonsága egyesült erővel nagy mulatozást csap és ettől kezdve a legény anyja minden szombaton egy szép kalácsot küld a lányos házhoz. Ugyanezen idő alatt a leány is megszakítja az érintkezést eddigi barátnőivel és a vőlegény lánytestvéreivel jár templomba, meg a korzóra.

A lakodalmi hívogatásokat lovas vőfélyek végzik. Pompás lovaik hímzett kendőkkel és szalagokkal vannak felcícomázva. Az esküvő előtti napon a legényes ház a lányos házhoz násznagyot és komákat küld, akik a *szatyela* névre hallgatnak és igen fontos feladatkört töltenek be, A három szatyelának legfőbb feladata az, hogy jól tudjanak inni. Mellékfeladatuk az is, hogy a menyasszonyt őrizék, nehogy azt elrabolják. — Itt közbevetőleg meg kell jegyznem, hogy ez a szokás nyilvánvalóan a legtöbb indogermán nép-

nél hajdanában űzött leányrablás szertartásához tartozó egyik csökevény. — A szégyent nem valló ivás és a leányörzés feladatai azonban nehezen egyeztethetők össze s minthogy manapság már a bunyevácoknál sem igen gyakorolják a leányrablás hálátlan mesterségét, a kettős feladat gyakorlati megoldása rendszerint; az, hogy a sztatyelákat az asztal alól halásszák ki szerető hozzátartozóik és hazavive őket, igyekeznek a derék férfiakat a következő nagy napra újból akcióképes állapotba helyezni.

A nászmenetben a menyasszony teljes díszben pompázik az első kocsiban az egyik sztatyela, a násznagy jobbján. Előtte ül két ugyancsak kicsipeti nyoszolyólány. A felcicomázott lovakon nyargaló vőfélyek most is itt nyargalásznak a menyasszony kocsija; körül, azt mintegy védelmezve (leányrablás!). A következő kocsin jön a vőlegény egyik már házas bátyja, vagy friás rokona, aki az oltár elé fogja vezetni a menyasszonyt. Maga a vőlegény azonban, a menet végén egy közönséges kocsi saroglyájában üldögél a# ő sztatyelájával együtt.

Esküvő után úgy a menyasszony, mint a vőlegény, mindegyikük a saját vendégeikkel, hazamennek a saját szüleik házához, ahol a vendégekre jelentős gasztronómiai örömök várnak. A lakoma délután 3—4 óráig tart, amikor is a legényes ház egész vendégserege ismét kocsikra ül és vidám tamburaszó mellett elmegy a lányos házhoz a menyasszonyért. A lányt azonban csak többszöri kérés után adják ki s ekkor a két örömszülői ház egyesített vendégserege körülkocsikazza az egész várost, főleg azonban annak legforgalmasabb főutcait, míg végül újból kikötnek a vőlegény házában. Itt a násznagy, vagyis a f ő-sztatyela vezet - be kézenfogva az újdonsült menyecskét, akit a férj szülei meleg szeretettel fogadnak. A vendégség legtöbbször még napokig folyik, mialatt a fiatal asszony az anyósa szobájában kell, hogy aludjék s a fiatal férj is az eddigi hálólhelyét tartja meg. A bunyevácoknál ugyanis házközösség van, ahol az összes le- és felmenő rokonság a legöregebb családfő házában, annak patriarchális vezetése alatt él együtt. Erről egyébként még áTáfrh szólni fogok.

Második nap a menyecske ajándékot kap a vendégektől, akik újjult erővel látnak a mulatozáshoz. A férfivendégek, akik közben kissé hazatértek magukat rendbehozni, a menyecske fogadja az ajtóban, mégpedig csókkal. Ezért a csókért azonban pénzzel illik fizetni, mégpedig gazdag helyen aránnyal! Ez a pénz és az egyéb ajándékok is a fiattal asszony hozományához tartoznak.

Szokásban van az is, hogy-áz esküvői lakoma közben a menyasszony ölébe egy kölcsönként kisgyermeket, vagy egy bábút dugnak pár pillanatra, amivel szerintük a jövőendő házasság termékeny voltát már eleve biztosították.

Meg kell itt említenem még a bunyevácoknál igen gyakran előforduló leányszöktetést (uszkocsizás) is, mely nyilvánvalóan a legősibb korban dívott leány rablásnak modernizált formája és

ma már csak akkor fordulnak a szerelmesek ehhez a megoldáshoz, ha a leány szülei ellenzik a házasságot. A szöktetést rendszerint nem maga a házasulandó legény, hanem annak rokonságából, vágy barátai közül ketten hajtják végre.

Amilyen jó dolga van egy eladó sorba került leánynak a bunyevácoknál és amilyen pompázatos a,z esküvője, épp olyan hétköznapi és egyszerű élet vár reá férjhezmenetele után. Az összes házi munkákat még a gazdagabb házaknál is maguk a háziasszonyok végzik és főleg jó példával illik előljárnia az újdonsült menyecskének. Vége a szép ruhákban való korzózásnak is. Egyhangú és színtelen az életmódjuk, egyszínű és öregasszonyos a viseletük. Legfőbb kiváltsága az új menyecskének, hogy ő húzhatja le az együttélő nagy család fejének, a d e d á nak, vagy c s i c sí á nak a csizmáját. Éneklük is szegény bunyevác asszonyok az Ő életüket két sorban hűen kifejező elégikus dalt:

„Cure zsive kao ulito ptice,

Zsene zshivu kao kera na zimi . . .“, ami hű magyar fordításban így hangzik: Úgy élnek a lányok, mint nyáron a madár, az asszonyok azonban úgy, mint télen a kutya . . .

Mint már említettem, a bunyevácok házközösségben élnek, amit zadrugának neveznek s ami — kissé más formában, — a szerbeknél és horvátoknál is megvan. De ugyancsak hasonlítanak ebben az ősgermánokhoz, amiről még alább szólni fogok, — és a szintén germán eredetű sokacokhoz, akik ugyancsak ebben a patriarchális családi formában élnek le az életüket. A zadruka lényege az osztatlan vagyon. A család legöregebb férfitagja, a házban az egyetlen parancsoló és a többieknek megfellebbezhetetlen bírója. Ha a vagyon nagy, — például több tanyájuk van, — akkor a fiuk gazdálkodnak a tanyákon, míg az öreg *deda*, vagy *csicsa*, a városi házban éldegél és tevékenysége főleg abban merül ki, hogy napközben a ház előtti árnyékos padon üldögél és legyeket fogdosva, csendesen figyeli a járó-kelőket, esetleg valamilyen hasonló elfoglaltságú szomszédal beszélget. Egyáltalában jellemző a bunyevácokra, hogy szeretnek szemlélődni, megfigyelni és eltűnődve gondolkodni.

Az öreg egyedül tarthat igényt a *deda*, vagy *csicsa* elnevezésre, ami atyát, öreget jelent, mialatt unokái a saját apjukat is csak *bátyának* címezik. Az öreg felesége, vagy legöregebb mtenye ugyancsak az egyedüli a háziasszony méltóságában s a *redusa* névre hallgat, mialatt a többi fiatal asszony, a,kik rendszerint a szállásokon vezetik a háztartást, csupán a sztana,rica elnevezésre tarthatnak igényt,

Igen szép nemzeti szokás a bunyevácoknál a *Materica* és *Oca* megülése. Előbbi az anyák napja és a karácsony előtti második vasárnap ünneplik. Ekkor a rokon és szomszéd (ismerős) gyermekek bekopogtatnak a háziaasszonyos házakba és a *redusát* szép versben köszöntik fel. A viszonzás dió és aszalt gyümölcs osztogatásából áll. A következő vasárnap az *oca*, vagyis az atyák napja,

aminek lefolyása ugyanolyan, mint a matericáé, azzal a különbséggel, hogy most a *deda* az ünnepe, aki természetesen nem dió- és aszalt gyümölccsel jutalmazza a figyelmet, hanem aprópénzt dugdos a gyerekek, kezébe.

Érdekesen zajlik le a karácsony is a bunyevác házaknál. Ünnepek előtt szalmával hintik be az egész lakást és a fehérre terített asztalán állandóan égetnek egy, vagy több gyertyát, mégpedig a tányérba, vagy csészébe ültetett és ekkor már szép zöld búza középebe tűzve. Egy nagy kalács is van állandóan az asztalon és mellette kis betlehemi figurák, melyeket ugyancsak kalácstésztaból készítenek. Ezeket csak újévkor eszik meg, de akkor a ház összes lakóinak, — beleértve a háziállatokat is, — kell azokból egy harpást kapniok, ami főleg a betegségek ellen, de a rossz szellemek ellen is hasznos. Az ünnepekre minden valamire való gazda vendégül hív magához egy úgynevezett *polozsájt*, akire az a megtisztelő feladat vár, hogy a házigazdát pótolja, há az a nagy evés-ivásban idő előtt kidőlné, vagy pedig ő maga is máshová volna hivatalos polozsájnak. A polozsáj ezen pünkösdi királysága végkimerülésig, — szerencsés esetben az egész ünnepek alatt tart, mialatt ő az úr a házban. Ő kostolja meg elsőnek a szent estén a mézbe mártott fokhagymát, amivel nemcsak mindennemű betegségnek veszi elejét, hanem a rossz szellemeket is távoltartja a háztól. Tulajdonképeni próbája a jó polozsájnak csak az első ünnep délutánján kezdődik, amikor a ház rokonai, ismerősei és szomszédai is ellátogatnak és mindenik látogató egy-egy nagy üveg bort szorongat a kezében, nyilvánvalóan azzal a titkos reménnyel, hogy éppen az új fiasó bora fogja megadni az utolsó kegyelemdöfést az edzett Kú polozsáj józanságának. Ugyanis a polozsáj köteles a hozott bort haldóktalanul meginni. Ha azonban már a vesztét érzi, akkor megkísérelheti, hogy alkuba bocsátkozik a kegyetlen ajándékozóval. Néha sikerül is megegyezni és a bor hozója hajlandó némi pénzügyi előnyökért önmaga meginni a kiadós üveg tartalmát, azonban annak megmaradni semmiképen sem szabad. Minthogy a karácsonyi ünnepek legalább három napig tartanak, ebből következik, hogy a polozsáj minimális szolgálati ideje is ennyire terjed, mely idő alatt az iváson és evésen kívül még az a feladat is őt terheli, hogy úgy a házbelieket, mint a jövő-menő vendégeket is szórakoztassa. A fentiekből következik, hogy ez igen gyakran csak passzív formában, legtöbbször az asztal alól, történhetik meg . . . Viszont ha sikerült egy tehetséges polozsájnak magáért, azaz a becsületért sikeresen helyt állania, akkor ennek híre megy, az illető nagy megbecsülést is élvez és távozásakor a házigazda igyekszik őt lekötelezni, hogy a jövő évben is az ő vendége legyen. Ennek zálogául a háziasszony nagy fehér kalácsal, a házigazda pedig a nyakába akasztott hosszú kolbásszal kedveskedik neki útravalóul.

Húsvétkor a bunyevácok is ugyanazon szokásoknak hódolnak, mint többi középeurópai népek, azzal a különbséggel, hogy az ön-

tözést szeretik túlzásba vinni és az elmaradhatatlan mulatozás ilyenkor ismét napokig tart.

Említésre méltó bunyevác szokás a halottak elsiratása is, aminek formája az, hogy a halálesetkor az özvegy egy úgynevezett sirató-asszonyt fogad, aki nemcsak a temetés ideje alatt, de annak megtörténte után is napokig, hetekig kijár a sírhoz, — lehetőleg olyankor, mikor legtöbben látogatják a temetőt, — és ott a sírrá borulva hússzű verseket zokog el. A versekben feldicséri az elhunytat és külön-külön elbúcsúztatja minden egyes hozzátartozójától. Ennek természetesen minél hangosabban kell megtörténnie és az egyes versszakokat görcsös és igen kínosan ható zokogás szakítja meg. Maga a temetést követő halotti tor a más népeknél dívó hasonló szokásoktól főleg abban különbözik, hogy az rendesen reggelig tart, mialatt mértéktelen ivás folyik, úgy, hogy a szomorú halotti tort, — *podusát*, — gyakran váltja fel vad mulatozás, zenés tivornya, aminek a fináléja néha véres verekedés.

A pünkösdi szokások között legszembeötlőbb, hogy ilyenkor a lányok hetesével úgynevezett krájlica-csapatot alkotnak, díszesen felöltöznek, felvirágozzák és szalagokkal ékesítik magukat, fejükre szintén virágokkal, gyöngyökkel és szalagokkal elborított magas tiaraszerű díszeket helyeznek és így végigjárják az utcákat, mialatt versecskéket, románcokat énekelnek. A szöveg változatos, de bárhogy szóljon is, mindegyiknek van egy közös sajátsága és ez az, hogy az egyes versszakok végére mindig odateszik, azaz éneklük ezt a szót: „Ljeló!“ Például:

„Mi vamo dojdosmo,
 Mi vamo dojdosmo,
 Ljeló!
 II najlipcse dvore,
 U najbogatiye,
 Ljeló!
 Zlatom ogradjenje,
 Cvicsom nakicsene,
 Ljeló!“

Fordításban nem valami magasröptű tartalmat kapunk, íme: Eljöttünk a legszebb hajlékba, mely a leggazdagabb, mely aranyos és virággal pompázik . . .

Nem is az együgyű kis szöveg miatt közöltem ezt a versszakot, hanem kizárólag a szakaszok végén megismétlődő Ljeló szó kedvéért. A bunyevácok maguk csak annyit tudnak erről az első tekintet-re teljesen értelmetlennek látszó szóról, hogy az valami olyan személységet jelöl, aki a szerelmesek védelmezője. Közli ugyanezt a kis verset Iványi is és magyarázata szerint a „Lyéló“ a szerelem istenét jelenti. Egyéb kommentárt nem fűz hozzá. Sikerült megállapítanom, hogy egy Lelio nevű személyiség él a szicíliai és délolasz nép mondakörében is, mely szintén a szerelem képviselője és az olasz vígjátékokban is gyakran feldolgozták ezt a személyt. A

Nouveau Petit Larousse Illustré 1925-ös kiadásában, az 1489. oldalon erre nézve ugyancsak olvajshatunk egy igen rövid kis adatot: „Lelio, type d' amoureux dans la comédie italienne ...“

Bouillet: Dictionnaire d'histoire et de géographie c. munkájában ugyanezen címszó alatt a következők, állanak: „Lelio, nom, par lequel les Italiens designent au théâtre l'emploi des amoureux.“

A nagy Larousse-ban, vagyis a Larousse du XX-e Siecle 4. kötetének 395. oldalán sem sokkal többet találunk: „Lelio, type d'amoureux dans la comédie italienne. Jeune, beau, aimé par l'heroine de la pièce. Lelio est souvent en rivalité avec Arlequin. Lelio retrouve fréquemment dans les pièces de Miarivaux. Le role de Lelio, eréé en France par Andréini, fut r^mpli après lui par Louis et Francois Riccobini, Antoine-Louis Balletti, Zannucci.“

Megvallom, minden elképzelhető forrásmunkát végigtanulmányoztam, de ennél lényegesen többet sehol sem találtam ennek a Léliónak kilétére, de főleg eredetére' nézve. Nem is fontos azonban, hogy ab ovo tudjuk ennek a szerelmes hősnek származási adatait. Akár valamelyik ősi mithojógiában, akár egy valaha élt személyben tisztelhetjük őset, tény az, hogy ez a személy a középkor óta benne él az olasz népies színművészeiben, mint állandó karakter és kétségtelen, hogy a jó normannok innen hurcolták áfanagukKai az Adria túlsó oldalára, ahol az a népies költészetben a változott nyelv dacára is, névben (etymologiailag) és lényegében megmaradt teljesen annak, ami eredetileg volt: *Ljelonak*, a boldog szerelem kedves alakjának. Egyébként Lelio-Ljelo korai középkori eredetét legékebben bizonyítja tradicionális öltözéke, mely ezen kor divatjának felel meg. (Emlékeztet a tarokk kártya Skíz-ének viseletére.) Ehhez még csak azt jegyzem meg, hogy Boszniában, Mostartól keletre. — tehát a bunyevácok ősi hazájában, — van egy 2032 méteres hegy, melyet Lelija Planinának hívnak. A két név valószínűleg összefüggésben van egymással.

Ha a bunyevácok előzőleg elsorolt ősi eredetű szokásait mérlegre állítjuk, azok között mint legjellemzőbbet, a mértéktelen ivásra és mulatozásra való készséget kell kiemelnünk. Erről híres meszeszeföldön a Bácska. Isznak az itt lakó magyarok, svábok, szerbek, horvátok és sokacok is, mégpedig becsülettel, de ezek a népek már a bunyevácoktól vették át ezt nemes szokást és eltekintve attól, hogy magának az ivás mértékének, azaz inkább mértéktelenségének rekordját veretlenül a bunyevácok tartják, egy más népnél sem találhatjuk meg a nemzeti szokásoknak azt a titulus bibendi körül való csoportosítását, továbbá magának az ivásnak mint ünnepi aktusnak ilyen organizált beállítását minden elképzelhető családi vagy egyházi ünnepség keretébe, mint a jó bunyevácoknál.

Az ivásnak, mulatozásnak *hasonló* szeretetéről és gyakorlásáról olvashatunk azonban a régi germánokkal kapcsolatban.

Már a jó öreg *Plinius* is úgy emlékszik meg az észak germánjairól, mint akiknek általános jellemvonása a nagyfokú iszákosságra való hajlam.

Schrader O.: Die Indogermanen c. munkájában következőkép írja le azős-germánok ivási mániáját (Truksucht):

„Allerdings lassen die Nachrichten der Altén über die Trunkfestigkeit der Germánén an Deutlichkeit nichts zu wünschen übrig. Schon Tacitus berichtet in seiner Germania (Kap. 22.): Tag und Nacht ihre Trinkgelage fortzusetzen, haltén sie nicht für schimpflich. Haeufig sind Streitigkeiten, wie dies unter Trunkenen begreiflich ist. Selten werden diese durch Schimpfereien, haeufiger mit Totschlag und Verwundungen geschlichtet. — Versöhnung von Blutfehden, Abschluss von Verlobungen, Fürstenwahl, alles wird beim Biere abgemacht. — Aber auch die spaeteren Berichterstat-ter, mögen sie mm von den Goten oder Frankén, Longobarden etc. erzählen, sind voll von, Entsetzen über die Trunksucht dieser germanischen Staemmfc. Die Trunksucht der altén Deutschen ist alsó unzweifelhaft . . .“ (46. oldjü).

Majd Péter Dusburgot idézi Schrader (ugyanaz a munka, 47. oldal):

„Sie glauben für ihre Gaeste nicht gut gesprgt zu habén, wenn sie nicht bis zur Betrunkenheit trinken. Sie habén die Sitté, bei ihren Trinkgelagen sich zu gleichen und masslosen Trinkleistungen zu verpflicjiten. Daher kommt es, dass einzelne Gastgeber ihrem Gaste ein bestimmtes Mass des Getraenkes unter der Bedingung anbieten, dass nachdem sie es selbst ausgetrunken Tiaben, auch der Gast ebensoviel trinken muss, und eine solche Darbietung wird so oft wiederholt, bis Gast und Wirt, Mann und Frau, Sohn und Tochter betrunken smpl. . . .“

Megtaláljuk az ösgQrmáiioknál a patriarchális családberendezkedést és ezzel kapcsolatban a házközösséget is.

Schrader a többi népnél dívott asszony-uralomról, mint családformáról szólva, azt élesen szembehelyezi a germánok patriarchális családközösségével:

„Allén diesen Zustaenden (Mutterrecht) steht das, was wir von den Indogermanen wissen, aufs schroffste gegenüber, die als schon in der Urzeit im Besitze dessen, was wir Vaterfamilie nennen, befindlich durch die vollkommenste Übereinstimmung der Verwandtschaftswörter erwiesen werden . . .“ Itt felsorolja és összehasonlítja a különböző indogermán nyelvek családi vonatkozású szavait. Majd megjegyzi: „ . . . wird es gut sein, wenn wir über Mann und Frau . . . und endlich von den übrigen Familienmitglieder sprechen, die nach der Sitté der altén Zeit mit Mann und Frau in der Form der Herdegemeinschaft zusammen lebten . . .“ (73. old.)

Felemlíti Schrader (76. oldal) a házasságkötésnek két formaiát is, melyek az ösgermánoknál szokásban voltak, és pedig a lányvé-

telt (Ehe durch Kauf) és a lányrablást (Ehe durch Raub). Előbbiről már Tacitusnál is olvastunk (Germania, Cap. 18.) és ennél a mi szempontunkból az a legfontosabb, hogy azt a férfi szüleinek részéről a rokonság közbejöttével előzetes látogatás és tárgyalások vezették be, — akár csak a bunyevácoknál láttuk. A nőrablásnál pedig megjegyzi Schrader: „. . . sie wurden aber nicht vom Braeutigam selbst, sondern von dessen zwei naechsten Freunden entführt.“ (76. old.)

Végül hozzáfűzi ehhez a témához Schrader: „. . . aber nicht nur aus dem Osten Europas, sondern aus dem Kulturlaendern . . . aus Italien wird uns mehr oder weniger deutlich von einer einstmals bestehenden Einrichtung der Raubehe berichtet.“ (U. ott.)

Szokásos volt az ősgermánoknál a menyasszonynak ünnepélyes hazavitele is a vőlegény szüleinek a házához, ahol őt a küszöbön fogadták (Schrader 77. oldal) s a házasság révébe való tényleges bevezetés ott is csak később történt meg. (Nem hiányzott azonkívül itt sem a vőfélyek díszes hada (Fahentraeger), valamint a, menyasszony ölébe csempészett gyermek, vagy bábú sem. (Schrader 81. old.) Sőt a menyasszony őrzése is dívott; aminek oka régebben a nőrablás, majd később a divatba jött próbaházasság meghiúsítása volt.

A nyári nap változáskor (Sommersonnenwende) az ősgermánoknál is éneklő lányok vonultak az utcákon, akár a bunyevácoknál pünkösdkor a krajlicák.

A patriarchális berendezkedés következtében az ősgermánoknál is éppen úgy a férfi tulajdona volt minden vagyon, mint a bunyevácoknál a legutóbbi időkig, a nő pedig semmit sem örökölhetett, csak a stafíringot kapta. Albániában ez még ma is így van. (Schrader 96. old.)

Ugyancsak divatban volt az ősgermánoknál a halottsiratás is. (Schrader u. ott.)

Mint láthatjuk, a bunyevácok szokásainak legjellemzőbb alapvonásait már a legősibb germán törzseknél megtalálhatjuk. Viszont sem az alapvonások, sem maguk a kifejlődött egyes szokások nem találhatók fel a mai délszláv szokások között. Ugyancsak hiába keresnénk a bunyevácoknál olyan szokásokat, melyek a délszlávoknál honosak. Csak hogy a legjellemzőbbeket említsem, nyoma sincs például a szvecárnak, ami nem más, mint a házi véd-szent ünnepe s minden szerb háznál ez a legjelentősebb családi ünnep, — vagy a Sveti Sava megünneplésének, — ami inkább egyházi jellegű.

Vájjon elképzelhető-e közös, ősi délszláv eredet olyan népek között, melyek évszázadok óta, a mai napig, egymás mellett éltek és élnek, ma már közös nyelvet is beszélnek, azonban szokásaik mégsem egyeznek, sőt ennyire eltérők? Hiszen, ha közös ősi délszláv törzsekből származnának, akkor kétségtelenül azonos szoká-

sokkal is startoltak volna és teljesen lehetetlen, hogy ezek a szokások több évszázados egymásmelletti élet folyamain eltérő irányban fejlődtek volna. A legprimitívebb logikával is ennek éppen az ellenkezőjére kellene következtetni.

Természetesen hiába keresnénk a mai Délitáliában, vagy Szicíliában a bunyevácokkal megegyező testi-lelki berendezésű és hasonló szokások szerint élő normann utódokat. Délitália és Szicília mindenkor sokkal inkább ki volt téve a különböző népek inváziójának és keveredésének, mint az Adria túlsó oldala és ott már a normannok hódításakor is csinos nemzetiségi coctail uralkodott. Görögök, berberék és arabok, albánok és egyéb ellentétes származású és még ellentétesebb vérmérsékletű elemek éltek a maguk szokásai szerint életüket ezen a vidéken. Ebből a nép-egyvelegből a normannok sem maradhattak fenn önálló faji sajátágaik és szokásaik birtokában. Hippolyit Haas: Neapel, seine Umgebung und Sizilien (1911. Leipzig) című munkájában, az 51. oldalon a következőket írja erről a, kérdéssről: „Italiens Bewohner sind bekanntlich verschiedenen Ursprungs und ebenso verschieden sind auch ihre Charaktereigenschaften. Der Südtaliener ist lebhaft, leidenschaftlich und durchtrieben, dabei aber recht oft sehr arbeitsseheu und energielos, eine intuitive Natur, den edleren Kegungen unseres Geschlechts vielfach zugaenglich, die aber dann nicht selten Strohfeuer sind. . . . das Volk aber ist durch-und durch bigott.“

A délolaszországi és szicíliai normannokkal kapcsolatban az Encyklopaedia Britannica (1911., XIX. köt. 754. old.) a következőket mondja: „The Norman conqueror found in Sicily a Christian and Greakspeaking people and a Musulman and Arabic speaking people ...“ — majd — „The Normans in Sicily so far as they did not die out, were mérged, not a Sicilian nation, for that did n o t e x i s t, but in the common mass of settlers of latin speech and rite, as distinguished from the older inhabitants, Greek and Saracen“ . . .

Francia Normandiában már több rokon vonást találunk a bennszülött lakosság testi és lelki tulajdonságai, valamint egyes jellemző hajlamai és szokásai között, melyek a bunyevác, illetőleg az ősi germán rokonságot reprezentálják. Testi adottságuk, — bár ez a nép is inkább ki volt téve az évszázadok során a keveredésnek, mint a Balkán egyik zugában meghúzódott bunyevácok, sokkal közelebb áll azokéhoz, mint a délolaszországi és szicíliai bennszülöttekéhez.

A ma már nagyon eltérő ruházzkodásban csak a pompakedvelést lehet közös sajátágnak tekinteni és néhány kicsiny, de annál feltűnőbb részletet. Ilyen például a nők részéről az aranylánc hordása a nyakban. Henri Prentout: La Normandie (Paris. 1923) c. könyvében a 196. oldalon a normandiai parasztviseletet illetőleg Jules Janint idézi, aki egyebek közt ezeket írja: „. . . le col est

chragé d'une chaîne d'or; on dirait que la taille souple et fière va briser le lacet que la serre . . .“

Ugyancsak Prentout idézi az említett művében Róbert Gaguin is s ezen idézet egy része is bizonyítja a normandiai bennszülöttek közismert ivó-hajlamát:

„ . . on fait de leurs fruits une boisson, le cidre, dont les habitants sont grands b u v e u r s.“

Az ugyanezen műnek 201—204. oldalán ismerteti Prentout Saint-Amandnak: „Un répás normand á Beuzeville en 1823“ című kis rajzát, melyben a következőket olvashatjuk:

„Aprés le cidre de la plus belle couleur, tous les vins francid furent passés en revue, et notre hôte parut mettre d'autant plus d'amour-propre á nous faire part de ses richesses bachiques que le pays n'en produit point.“

Ezen nép jellegzetes vendégszeretetét emeli ki Gustave Flaubert is „La Noce de Mme Bovary“ című kis zsánerképében (Prentout, 198. old.), ahol egyebek közt ezeket írja:

“On avait invité tous les parents des deux familles, on s'était raccomodé avec les amis brouillés, on avait écrit á des connaissances perdues de vue depuis longtemps, . . .“ Majd: „les dames en bonnet, avaient des robes á la, facon de la ville, des chaînes de montre en or . . .“

*

Most pedig térjünk vissza újból a Buna folyóhoz, illetőleg a b u n y e v á c elnevezéshez. A fentiekben láttuk, hogy a bunyevátság származása a Buna folyócskáig, illetőleg a mellette levő hasonló-nevű községig, pontos adatokra támaszkodva, kimutatható. Így kétségtelen az is, hogy a b u n y e v á c név úgynevezett topográfiai elnevezés, mely a logika és oknyomozás szempontjából nem hagy maga után semmi kívánnivalót.

A bunyevác szó etymológiájának magyarázatánál azonban már említettem azt is, hogy ezt az elnevezést a bunyevácokkal szemben a délszlávok g ú n y o s értelemben is használják, a bunyevácok viszont még napjainkban is megszegyenítőnek tartják azt, az általuk inkább kedvelt d a l m a t a megjelölés helyett. Ugyanez a helyzet Boszniában és Dalmáciában, a Buna folyó környékén, ahol a bunyevácokéhoz hasonló családneveket használó és azonos szokások szerint élő katolikus dalmaták épp úgy szégyenlik a bunyevác elnevezést, mint a Bácskába szakadt testvéreik.

Mintthogy azonban, — ismétlem, — a bunyevác elnevezés topográfiai és történeti szempontból minden kétséget kizárólag helyes, ez a második, gúnyos értelemben való használata, — szerintem, — nem más, mint szójáték, vagyis felhasználása a szó véletlen kettős, sőt hármas értelmének, mégpedig ugyancsak logikusan és lélektanilag is teljesen megokolhatóan.

Azért logikusan és lélektanilag azért helyesen, mert — mint már fentebb szó volt róla, — a Buna, Búne szótól alig eltérő b u n y á k szó, melynek szótöve ugyancsak bun, illetőleg buny, láza-

dót, pártütőt, azonkívül gyűlevész népet, szemetet is jelent Már pedig, akár az egyik, akár a másik értelmében vesszük a szót, mindkét esetben találunk a normannok viselt dolgai között olyan elemeket, amelyekkel méltán kiérdemelték, vagy legalábbis alkalmat és módot adtak más népeknek arra, hogy őket ezzel a gúnynévvel illessék.

Ugyanis a normann let9lepülőknek jelentős része kellett, hogy kikerüljön abból a fellázadt és széteszlott hadseregből, melyet annak idején Guiscard Róbert hagyott hátra fiának, Bohemundnak vezetése alatt Macedóniában. Ez a hadsereg, mint tudjuk, a zsoldfizetés elmaradása miatt elégedetlenkedett, majd zendülésben tört ki és feloszlott. Ezekre kétségtelenül ráillett a lázadó — bunyák — név, aminthogy lázadók voltak azok a normannok is, akik Brana Alexius bizánci hadvezér főhaderejét alkották és a bulgárokon aratott győzelmük után, vezérükkel együtt saját császáruk, Izsák ellen fordulva, Bizánc ellen vonultak. Brana eleste után ez a hadsereg is részben hadifogságba esett, részben szétszóródott és kétségtelenül az Adria partjainak környékén telepedett le.

A Balkán többi, — általában meghunyászkodott és szolgálalkú, — népeivel szemben, ez mindenesetre olyan kirívó és merész tulajdonság volt, ami alapos okul szolgált arra, hogy a leteleplülőket eleinte csak suttogva és titokban, majd később nyíltan is a pártütő és lázadó jelzőkkel különböztessék meg a Balkánnak már abban az időben is igen változatos néprajzi kertjében.

Azt már Iványi is kizártnak tartja, hogy a lázadó, iHetőleg pártütő értelemben vett bunyevác elnevezésre a dalmaták akár vallási (schizmatikus), akár későbbi, a törökök ellen ütött politikai lázadással szolgáltattak volna okot. Előbbi feltevésnek ellentmond az a körülmény, hogy ha ezt a nevet azért alkalmazták volna a görögkeletiek a katolikus bunyevácokkal szemben, mintha azok a görögkeleti vallásról tértek volna át a katolikusra (ami egyébként is teljesen lehetetlen feltevés és semmi történelmi alapja nincs), akkor ugyanezen névvel kellett volna illetniök a valóban schizmatikus sokacokat is. (Iványi II. 579.)

Annak viszont, hogy a bunyevácok a törökök ellen ütöttek volna pártot és ennek következtében kényszerültek volna a Bácskába vándorolni, ellentmond az, hogy a bunyevácok egyáltalában nem mint katonai vagy politikai csoport jöttek be Délmagyarországra, hanem békés polgárokként, papok, — 18 ferencrendi szerzetes — vezetése alatt. (Iványi II. 579.)

Iványi éppen ezért egyáltalában nem tulajdonít semmi komolyabb jelentőséget ezen gúnyos elnevezésnek és azt csak mint kuriózumot elmíti fel. A másik, még sértőbb értelmet, — ami gyűlevész népet, szemetet jelent, — pedig csaknem megbotránkozva, taglalás alá sem veszi.

Pedig a szónak ebben az értelemben való gúnynévkénti használata is logikus és lélektani szempontból érthető.

A normannok ugyanis nemcsak szárazföldi hódító nép volt, hanem talán még inkább hírhedtek voltak mint tehetséges tengeri kalózsok. Ha nem is szabad a középkori tengeri kalózkodást teljesen egyértelműnek vennün a mai értelemben vett rablással, — hiszen az sok tekintetben intézményes és bevett szokás volt egészen a legújabb időkig, — mégsem állott nagyon messze attól, különösen a kalóztámadást szenvedő lakosság szemében és nagyon is meg lehet érteni a dalmát tengerpart környékén élt békés délszláv törzsek lelki állapotát, mikor az addig őket zaklatott vikingeket letelepedésük után, keserű gúnyjal és megvetéssel, gyűlevész, szemét népnek nevezték. Különösen érthető ez akkor, mikor a Buna folyó neve, melynek környékén a vikingek zöme telepedett le, szinte kínálkozott egy ilyen kis szójátékhoz.

Hogy milyen ellenszenvések voltak valóban a normann kaiózsok, a vikingek, arra nézve álljon itt ismét egy kis idézet Schacktól (1.16):

„Furcht und Entsetzen verbreitete sich überall, wo ein solcher Zug von Meerdrachen (a normannok kalózhajói) sich sehen liess. Der Landnng der Wikinger wagte sich Keiner zu widerstehen und in wilder Flucht stob die Bevölkerung bei ihrem Nahen auseinander und überliess ihre Wohnungen der Plünderung.“

*

A fentebb felsorolt adatokon kívül, a bunyevácoknak a normaninoktól való leszármazása mellett bizonyít az a körülmény is, hogy a kirautathatólag ősi eredetű bunyevác családi nevek közül igen sokban megtalálhatjuk az eredeti normann-, germán szógyököt. Sőt ezek igen sokszor éppen hajózással kapcsolatos fogalmakat jelölnek és a mai Francia-Normandiában a jó normann halászsok azokat még ma is használják.

A családi neveknek ugyanis van egy-két igen értékes és jellemző tulajdonságuk.

Először is a családneveknek mindig van, illetőleg volt valami értelmük, jelentőségük. Ez természetükből folyik. Mert a családnevek eredetileg nem voltak mások, mint megkülönböztető jelzők, hogy azok segítségével a sok egyforma keresztnév között is kétséget kizáró módon meg lehessen jelölni valamely személyt.

Tartalmát, értelmét illetőleg a családnév mindig az illető személyt, esetleg családágot jellemző testi sajátságokra, vagy egyéb körülményekre mutat.

Mellékesen megjegyzem itt, hogy a családnevek logikus eredetét és állékonyságát mutatja az a körülmény is, hogy egyes gyakrabban előforduló családnevekből még ma is meglehetősen biztosan lehet következtetni arra a vidékre, ahonnan azok eredtek. Így például a mai Magyarországon tudjuk, hogy a Kállayak, Bencsek, Zathureczkyek, Mikeczek a nyírségből származnak, a Kózsók, Koczorok, Bokor és Kárász családok Szeged környékére mutatnak, a Vakulyák, Bensék, Tarjányiak és Vízhányók a Kunságban hono-

sak, míg a Dahner, Wolfbeisz, Tsehürtz, Gnam, Tölti vagy Prui-niana családok a soproni „ponzichterek“ közé tartoznak.

A testi megkülönböztető sajátságok alapján keletkeztek az ilyen nevek: Balog, Sánta, Beteg, Nagy, Kis, Hosszú, Kövér, Barna, Szőke stb, még akkor is, ha a kései utódok ma már esetleg két h-val, vagy három s-sel is írják azokat.

A származási helyre vallanak a Német, Sváb, Horvát, Polják, valamint az összes községi és birtok-elnevezésekből képzett nevek.

Külön csoport azoknak a neve, akiknél más megkülönböztető tulajdonságot nem tudtak felfedezni, mint hogy az apjuk kiváló, vagy közismert férfiú volt, tehát a fiát is az apjáról ismerték meg, mondván: Péter-fia, Pál-fia, azaz Péterffy, Pálffy stb.

Ez az utóbbi módszer igen elterjedt a szláv (nyelvű vidékeken, ahol az -ics, -vics végződés nem más, mint a leszármazást, eredetet jelölő képző. Se szeri, se száma a keresztnevékből alakított családneveknek: Istváncsics és Stefanovics, Pálics és Paulics, Krisztics és Krisztinkovics, Ivanics, Matévics, Balázsovics és Blaskovics, Antunovics, Petrovics, Györgyevics, Davidovics, mind ilyen módon alakult nevek, míg a Horvátovics vagy Horváczi, Magyarevics, Polyákovics és Rumenyákovics stb nevek itt is a nemzetiségi eredetet jelentik.

A mi szempontunkból azonban azok a nevek a legfontosabbak, melyeket viselőik annak idején a foglalkozásuk után nyertek, mert, ezeknél az alapjukat képező, foglalkozási ágat jelölő szótó legtöbbször akkor is változatlan formában lelhető fel, ha egyébként a nép már elfeledte ősi nyelvét és maguk a családnevek is fel vannak ci-comázva mindenféle -ov, ics és -vics képzőkkel.

Térjünk tehát rá a bunyevácok ősi családneveinek vizsgá-lására.

A magam nevével kezdem: Meznerich (akár ts-el, akár cs-vel) tiszta germán szógyököt rejt magában. Messner az egyházfinak a neve úgy az ónémet, mint a modern német nyelvben. Ehhez jött az -ics és kész volt a szlávosan hangzó új név. Meznerich-ek ma is találhatók Dalmáciában (az igaz, hogy Horvátországban is).

Ősrégi bunyevác név a Temunovich. A szabadkai választók első fennmaradt névjegyzékében, mely 1783-ban kelt, az ott szereplő 42 választópolgár között szerepel egy Temnov (Temunov) József is. Temun, teman az ősi germán nyelvben kormányzó-hajólapátot jelentett. A normann, mint ősi germán eredetű hajósnép, kétségtelenül szintén használta ezt az elnevezést, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy Francia-Normandiában a hajó-kormányosnak ma is „tinaonier“ a neve. A délszláv a normannok letelepedésekor nem volt hajós nép; nem is volt kifejezésük erre a fogalomra. Azt a normann hajóst tehát, aki a kormányval foglalkozott, a többiektől megkülönböztetendő, kormányosnak, azaz a tőlük hallott „temun“ szó alapján »Temunov«-nak, majd ennek fiát Temunovics-nak nevezték el.

Kétségkívül a Bácskába betelepülő első családok közé tartozott a Goretich család. A szabadkai Szt. Teréz plébániatemplomban elfekvő 1687. évi keresztelő anyakönyvnek ugyanezen év december 26-iki bejegyzései között láthatjuk, hogy Bersics Mihály és feleségének, Ivosievich Margarétának János nevű újszülöttje ezen a napon lett keresztelve és ennek a gyermeknek keresztapja Goretich Natalis volt. A szótó itt „goret“, mely ősgermán nyelven épp úgy, mint a mai Francia-Normandiában a hajósnép körében deszkára erősített seprőket, vagyis surolókefét jelent, mellyel a tengeri hajók gerincét szokták tisztítani. Nem tévesztendő össze a Franciországbán használatos másik goret szóval, ami malacot jelent. — A goret szótóhoz jött az -ik, illetőleg a délszlávoknál a -ics képző és adva volt a fősikálómesternek, vagy az ilyen sikáló-kefét készítő normann iparosnak a szláv neve.

Ugyancsak normann eredetű hajós szó a „ber“ is. A ber olyan készülék volt, aminek segítségével a vízrebocsájtás alkalmával vertikális helyzetben lehetett tartani a hajót. Ebből a szótóból alakult a Bersich család neve. Hogy szintén őseredeti bunyevác család, azt bizonyítja az, hogy a fentebb említett keresztelési adatok között az atya neve Bersich.

Az 1743. évi választók közt szerepel Bácsin József, továbbá Szabadka városnak 1747. április 14-én választották bírójává Bácsin Mihályt (Iványi II. 51. old.) A Bácsin, vagy Bacsics név a „bach(e)“ normann szóból ered, mely olyan bőr vagy vászondarabot jelent, amivel a csolnakokat takarják le. Normondiában ma is használatos szó. Bachik, Bacsics, vagy Bácsin azt az iparost jelenti, aki ezt a ponyva-félét készítette.

Ugyancsak városbíró volt 1748. május 4-től Rudics Tamás (Iványi II. 51. old.). A „rud“ szógyök germán eredetű és az evezéssel kapcsolatos szavak ebből vannak sorra képezve (angolul is: rudder = evező). Rudics = evezős.

Tipikus bunyevác név a Jaramazovich. 1743-ban a városi tanácsnokok között szerepel Szabadkán egy Jaramazov József (Iványi I. 413, Szabadka városi levéltár I. csöm. 12. sz.). A normannoknál a „jarl“, illetőleg az ebből képzett „jarlman“ egy körülbelül a grófi rangnak megfelelő vezéri méltóság volt. Jarlmanból lett jaraman, majd mint családnév, ebből keletkezett a Jaramazov. Megemlítendő, hogy az angol earl = gróf szó is innen származik.

A germán eredetű „Mást“ szóból fejlődött a francia „mat“ s mindkét szó ma is árbocot jelent. A Maticsi bunyevác név ezzel tartja a rokonságot s nyilvánvalóan valami árbócmester viselte eredetileg. Nem tévesztendő azonban össze ez a név a Mateviccsel, vagy Matieviccsel, mely utóbbiak a Máté, illetőleg Matia, Matie keresztnevekből képeztek.

A Rogics név is igen elterjedt Szabadkán és a bunyevác-lakta Bácskában. A „rog“ szógyök germán (kelta) eredetű és büszkét jelent. Ugyanez az értelme a Francia-Normandiában használatos „rogue“ francia-normann szónak is.

Igen érdekes eredetű név a Pleszkovics is. A „plesse“ normann nyelven venyigét jelent, amiből sűrű kerítést fontak az akkori erődítések körül. Ezt az erődöt Normandiában „plessis“-nek nevezték. Pleszkov-ics kétségtelenül azt az embert jelentette, aki ehhez az erődkerítés-készítéshez értett s azzal foglalkozott. Francia-»Normandiában is elég gyakori név a Du Plessis.

Eímlítettem, hogy egy 1700-ból származó katonai összeírási mintán példaként szerepel Szuchich Lukács várkapitány neve és személyi adatai. Ennek a Szuchich Lukácsnak segédei, — az egykorú feljegyzések szerint, — Marcsetichok, Kaichok és Vujaviechok voltak (Iványi, I. 101.) — Ezek között a nevek között a legtöbb figyelmet érdemel a Marcsetich, vagy más formában Marczikich. A kelta és normann nyelvben a „mar“ szó hajókötelet jelentett. Francia-Normandiában a hajósnépnél az „amarre“ szó kétségkívül ebből származik. A mar szógyökből képezve marsek, vagy marsik jelentette a kötelest (hajókötélgyártót) s ennek leszármazott illeték a Marsikics, Marsek-ics, illetőleg későbbi Marcsetich vagy Marczikich nevekkkel.

A legelterjedtebb nevek egyike a bunyevácoknál az Osztrogonác. A középkorban „ostrogot“-nak nevezték azt, aki Kelet-Gótországból származott.

Egy Szárics Jakab, mint a kiterjedt Szárics család őse, már 1802-ben Szabadka polgármestere volt (Iványi II. 51—52.). „Sarissa“-nak nevezték a görögül azt a hosszú lándzsát, melyet főleg a macedón hadsereg használt a középkorban. Lehetséges, hogy a Szárics családnév ebből származik. Mint láttuk, a normannok és macedónok hadi-érintkezésben állottak egymással.

Épp így feltehető, hogy a latin stipes (francia: stipe) szótó, mely tuskót jelent, szolgált alapul a Sztipics név keletkezésénél.

Lándzsát jelentett úgy a keltáknál, mint a normannoknál a „vidu“ szó (eredetileg fát). Alaposan következtethetünk arra, hogy a szintén gyakori Vidákovics név eredeti „Vidák“ alakjában lándzsakészítőt jelentett. Egyébként Vidákovics István szerepel a Szabadka-városi választók névjegyzékében már 1743-ban. (Iványi II. 54—55.)

Még igen sok olyan bunyevác családnévvel találkozhatunk, amelyeket érdemes volna ebből a szempontból behatóbb vizsgálat alá venni. Ezúttal azonban, idő és alkalom hiányában, a magam részéről erre nem vállalkozhatom. Mindamellett párat felemlítek, anélkül, hogy a feltételesen és kérdőjellel közölt összefüggés mellett lekötném magamat:

Piloszánovics, „pilot“ (olaszul: piloto) hajókormányos. (A Piloszánovicsok, — mint azt a Szépirodalmi Közlöny 1858. évfolyamának 982. oldalán olvashatjuk, — Dalmáciának Poglizza nevű tartományából jöttek a Bácskába).

Sztronkovich, — „streng, strong“ minden germán eredetű Nyelvben „erőt“-t jelent. Sztrokovich János már az 1687. évi (XII.

hónap 22.) szabadkai Sz. Teréz plébániai keresztelő anyakönyvben szerepel mint apa.

Gyelmis, vagy Gyelmich, — „whelf, guelf“ a XII—XV. századokban a pápák pártján állókat jelentette a ghibellinekkel szemben. Tudjuk, hogy a normannok éppen a legerősebb támaszai voltak sokszor a pápáknak ebben a korban. Gyelmich Péter mint keresztapa szerepel a fentebb idézett keresztelő-anyakönyvben (XII. hó 1-én.).

Kulics, „Kule, (latin: cucullus) francia: coule“ csuklyát, kámzsát jelent. Itulics Mátyás ugyancsak szerepel mint keresztapa az 1687. XII. 13-iki anyakönyvben.

Hogy az ugyanezen napon Támlás nevű fiát keresztelő Pasztorovich Jakab nevének eredetét hol keressük, azt hiszem, arra nézve felesleges is tanácsot adnom.

Ennek az említett Pasztorovics Jakabnak kereszt-komája, azaz a Tamás gyerek keresztapjaként Mersár Miklós van bejegyezve az anyakönyvbe. Akár bunyevác bevándorló volt ez a Mersár Miklós, akár már régebben ittélts magyar (a bunyevácoknál Miklós helyet Nikolát is ezoktak az anyakönyvbe írni a barátok), mindkét esetben feltehető, hogy családneve a latin „mercarius“ (francia: mercier) kereskedő — szóval rokon (alapszó: merx, -cis).

A Mergetich név talán a „margota, margotas“ szóval tart rokonságot, mely szavakkal a normannok egy lapos, folyóvízre alkalmas hajót jelöltek. Mergetich Márton is szerepel már az 1687. XII. 15-iki keresztelő-anyakönyvben, mint aki Anna nevű lányát kereszteltette.

Épp így: Gruics, — latin: „grus,“ francia: „grue“ — hajódaru. Krempotich, — germán: „Krempe“, francia: „crampon“ — horog.

Talán még a családnevek elemzésénél is jelentősebb az a körülmény, hogy a bunyevácok olyan keresztneveket is használtak és használnak, melyeket a délszlávoknál hiába keresünk.

Így például 1687. dec. 1-én Raich Márton Mariana (ez s<M Marina) nevű leánygyermekét tartották keresztvízre. A fentebb már említett Pasztorovics Jakab se Jasának, vagy úásónak van bejegyezve, aminthogy Kulics Mátyás se Matija-ként szerepel. És még nagyon sok hasonló bejegyzést találunk. Az 1743. évi választók névjegyzékében is (Iványi II. 54—55) találunk olyan nevet, melyet a délszlávok nem használnak: Sztantics Tádé. Használt név az Enoch (Énok) is, amely a szerbeknél ismeretlen.

De a legkirívóbb talán az a bejegyzés, melyet ugyancsak a már sokat idézett 1687. évi keresztelő anyakönyvben találunk, december 26-ával beiktatva: Ezen a napon egy Gotovirovich Wolfgang nevű bunyevác kereszteltette Tamás névre a fiát. Wolfgang nevet a délszlávoknál elképzelni is lehetetlen volna. De ebben az eredeti germán formájában más népek nem is használtak soha, mint kizárólag a germánok maguk.

Természetesen találunk kifogástalan szláv családneveket is a bunyevácoknál. Hiszen több száz éven keresztül egymás mellett éltek ezek a népek, a bunyeváeok anyanyelve is szláv lett és igazán az volna csodával határos, ha nem lenne a családnevek tömkelegében is jelentős számmal szláv eredetű.

Ilyenek:

Vojnics. Egyike a legelterjedtebb bunyevác neveknek. Vojnik szerbül és horvátul katonát jelent.

Szlatkovics. Szlatka, zlatka aranyat jelent. Zlatko megfelel a latin A.urelius névnek.

Szretanovics, Szretykovics, valamint a szerb Cvetkovics nevek egyaránt a Félix névnek szerb alakjából képeztettek.

Nedelkovics. Nedelyko = Domonkos.

Ifkovics. Ifko = Ignác.

Jelics. Jela = Ilona.

Mirkovics. Mirko = Imre és Frigyes.

Sztojanovics, Sztojadinovics. Sztoja = Konstantin = Szilárd.

Szávics. Száva = Sebő.

Markovics. Marko = Márk.

Blaskovics. Blasko = Balázs.

Milánkovics. Milán = Emil.

Vukovics. Vuk = Farkas, (de nem Wolfgang ! !)

Bozsies. Boza, Bozsó = Tivadar. Stb. stb.

Ezzel szemben azonban, — hogy a légiónyi magyarból átvett és -cs, -viccsel elszlávósított családnevekről ne is szóljak, — a török hatás is megtette a magáét és az ilyen nevek, mint Kuluncsics, vagy Kujundzsics, Hadzsics (Hadzsi = a Mekktát megjárt zarándok), Szkenderovics (Szkender = Sándor), Mamuzsics (mamuzsi = járatlan), Agatics (aga = tiszti rang, őrnagytól felfelé), a leggyakoribb bunyevác nevek közé tartoznak.

Azt is kiemelhetjük, hogy a fentebb felsorolt és szláv keresztnevekből képzett bunyevác családnevek mellett épp olyan szép számmal kereshetünk össze olyan keresztnevekből alkotott családneveket is, melyeknek alapját nem a szláv keresztnév, hanem a germán alak képezi. Ilyenek:

Stefanovics (és nem Sztípanovics, vagy Stjepanovics),

Franciskovics (és nem Franjekovics),

Jakobsics (és nem Jasics, vagy Kubovics. Kubatovics van),

Karlovics (és nem Dragutinovics).

Martinovics,

Paulovics (és nem Pajics. Pavlics vagy Pavelics),

Teofanovics (és nem Bogoljubovics, Bogomirovics, vagy Bogumilovics)

Barakovics (Baruch).

Davidovics (ós nem Dasics),

Fabianovics (és nem Babianovics), stb.

Mindezeket összevetve, azt hiszem, a leghatározottabban állíthatjuk, hogy a bunyevácok, azaz a Bácska területén betelepedett dal ma t á k .nem azonos, de még csak nem is rokon eredetű népfaj a délszlávokkal, hanem a Délolaszországba és Szicíliába benyomult és ott uralomra jutott ősgermán normannoknak a Balkánra vetődött és ottrekedt leszármazói.

Végül megemlítem, hogy az ethnologia mai megállapítása szerint úgy a germánok, mint a szlávok, de a kelták, örmények, görögök, italok, sőt a perzsák és indusok stb is mind egy közös indogermán törzsből veszik eredetüket és más névvel (helytelenül) árjáknak is neveztetnek (szemben a sémitákkal). Ezek a népek már sok-sok évezreddel ezelőtt szétváltak és a legellentétebb irányokban fejlődtek, úgy hogy ma már csak az összehasonlító nyelvtudomány segítségével lehet az egykori közös eredetet kimutatni.

Mindezek felkutatása és megállapítása pedig, — szerintem, — azért fontos éppen ma, mert — köztudomás szerint — a Bácskát megszállott szerbek népszámlálásaiknál a bunyevácokat egyszerűen szlávoknak számították, még akkor is, mikor azok ez ellen tiltakoztak. Hiába hivatkoztak sokan arra, hogy magyar az anyanyelvük, sőt hogy bunyevácul, azaz száivul egyáltalában nem beszélnek, mindez nem. használt. Elég volt a szerbek előtt, hogy az illetők neve végén -ics,-vics volt, sőt az is elegendő volt, ha az egyébként magyar nevű egyénnek valamelyik szülőjét, esetleg nagyszülőjét -ics, -vics-es nevének találták, máris kérlelhetetlenül szlávva minősítették.

Holott azt a népet, mely eredetére, faji sajátosságaira és szokásaira nézve nem szláv,, hanem germán, ilyen számbavételkor legalábbis az anyanyelve szerint kell osztályozni. Már pedig a Bácskában található -ics, -vics-re végződő nevű lakosságnak, tehát a bunyevácoknak is, zöme ma már (illetőleg a megszállás kezdetén) nem a szerb-horvátal azonos bunyevác nyelvet vallja anyanyelvének, hanem a magyart.

Végezetül meg kell még jegyeznem, hogy — véleményem szerint — a bunyevácok történetére vonatkozó írott emlékek sora nem feltétlenül szakad meg a dalmáciai őshazára vonatkozó adatoknál, illetőleg a Buna-folyónál. Minden valószínűség szerint lehetséges volna a helyszínen, a dalmát tengerpart városai levéltárainak átkutatásával *írott* feljegyzéseket is találni, melyek még jobban igazolnák, hogy a Buna-folyó vidékén a szicíliai normann királyság idejében nagyobbarányú normann települések történtek s hogy ezek a települések a szétszórt normann seregek emberanyagából verődtek össze. Én azonban — sajnos — erre a kutatásra már nem vállalkozhattam, mert ilyen irányú munkásságot a mai Jugoszlávia ha-

tóságai kétségtelenül megakadályoznának. Ezért voltam kénytelen beérni munkám ezen részében a közvetett bizonyítékokkal és igyekeztem logikus következtetésekkel pótolni az írott bizonyítékok hiányát.

Legvégül pedig kedves kötelességemnek tekintem, hogy a munkám kiadása körüli támogatásért hálás köszönetet mondjak a Magyar Nemzeti Szövetség vezetőségének.

